

MYN UITSTAPJE VAN JUIST 5 WEKEN

**Johannes Gerardus Julianus
baron van Ittersum
van Rotterdam naar Parijs
1841**

M.L. Hansen (ed.)

MYN UITSTAPJE VAN JUIST 5 WEKEN

**Johannes Gerardus Julianus baron van Ittersum
van Rotterdam naar Parijs
1841**

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Het reisverslag	9
Index	36

Inleiding

Johannes Gerardus Julianus (Jan) van Ittersum (1810-1855) was de jongste zoon van Lodewijk Arend van Ittersum (1779-1812) uit Kampen. Jan was pas twee jaar oud toen zijn vader overleed en zijn moeder Johanna Sippina Boldewina Adriana van Ittersum-van der Merwede (1778-1857) achterbleef met zes zonen. Jan werd, net zoals een paar van zijn broers, naar Neuwied in Duitsland gestuurd, naar een internaat van de hernhutters. De hernhutters waren voortgekomen uit een Moravische vluchtelingenkolonie – Hernnhut genaamd – die tot een wereldwijde godsdienstige beweging was uitgegroeid. Ze waren ook in Nederland gevestigd, de bekendste vestiging was te Zeist. Kenmerkend voor het gemeentelven van de broeders was de opvatting dat er geen onderscheid gemaakt werd tussen geestelijke activiteiten en activiteiten die het wereldlijk welzijn dienden.¹ Na zijn periode in Neuwied studeerde Jan aan de universiteit van Utrecht waar hij in 1836 afstudeerde als juridisch doctor. Zijn studie werd onderbroken door de opstand in de Zuidelijke Nederlanden. Jan, zijn broers en vele studenten namen deel aan de strijd, Jan sloot zich aan bij de vrijwillige jagers van de Utrechtse hogeschool.² Ook na zijn jeugdige jaren bleef zijn relatie met zijn moeder tot zijn dood liefdevol en zorgzaam, en met zijn broers en schoonzussen kon hij het goed vinden. Zelf is Jan nooit getrouwd.

In 1841 maakte Jan van Ittersum een reis naar Parijs. Het was niet de eerste keer en ook niet de laatste keer dat hij op reis ging.³ Samen met ene Optenoord doorkruiste hij vijf weken lang de Franse hoofdstad en haar omgeving. Jan schreef een verslag en bewaarde een paar herinneringen aan deze reis zoals de afbeelding van een hotel en een programma van Café A veugle et du Sauvage.

Het verslag schreef hij op losse, dubbelgevouwen vellen, op de omslag staat:

Journaal der reis van J G J
van Ittersum in
1841
in Frankrijk

In een ander handschrift is daar aan toe gevoegd: 1841 Juli 2 – Aug 7.

Waarschijnlijk noteerde Jan onderweg zijn bevindingen op losse papiertjes en schreef later een lopend verslag. Een van die papiertjes bevindt zich – met alle andere herinneringen – in het familiearchief Van Ittersum, inventaris nummer 274 dat in het Historisch Centrum Overijssel te Zwolle wordt bewaard.

1 P.M. Peucker, *'s Heerendijk. Herrnhutters in IJsselstein, 1736-1770*, Stichtse Historische Reeks 16, 1991, pag. 10, 14, 15, 27, 101.

2 M.L. Hansen (ed.), *Veil voor het vaderland. Brieven van zes zonen aan hun moeder de douairière Van Ittersum-van der Merwede. 1830-1834*, Overijsselse Handschriften 51.

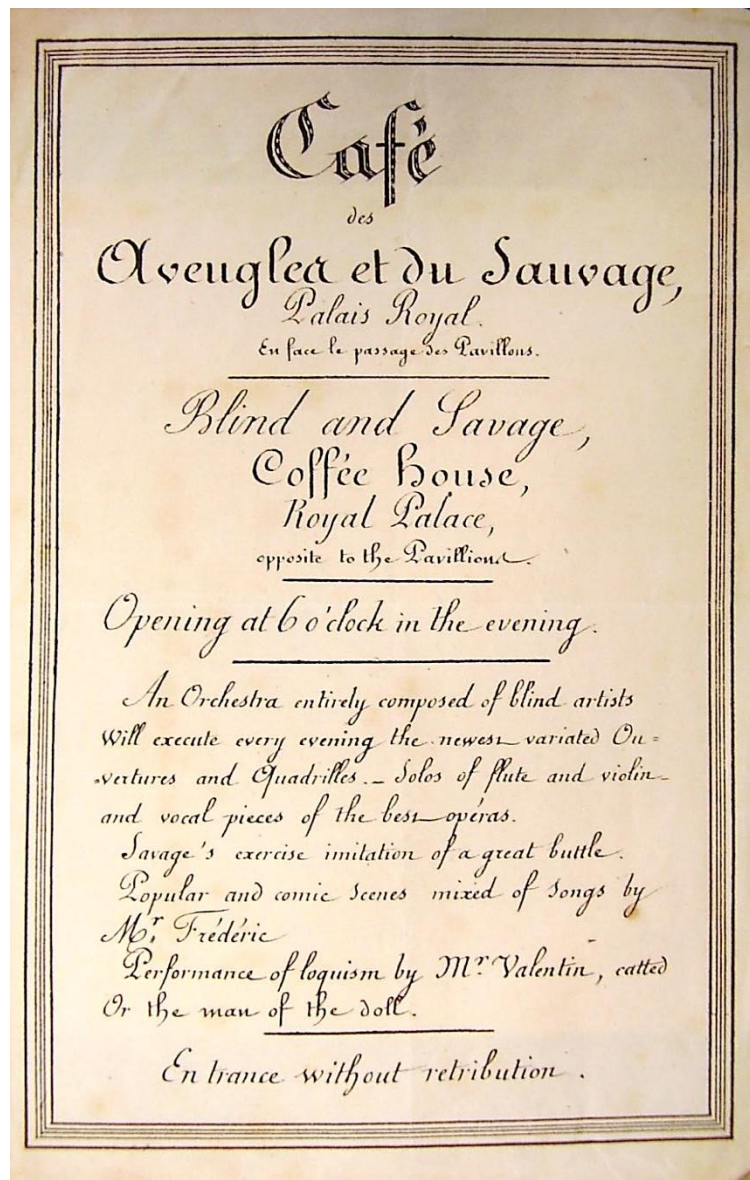
3 M.L. Hansen (ed.), *Herinnering aan die gelukkige dagen. Twee reizen langs de Rijn door Johannes Gerardus Julianus baron van Ittersum in 1835 en 1842*, Overijsselse Handschriften 54.

M.L. Hansen (ed.), *Journaal van een Duitse reis. Verslag van een reis langs de Rijn van de familie Mollerus en J.G.J. baron van Ittersum door juffrouw Braber. 1838*, Overijsselse Handschriften 55.

M.L. Hansen (ed.), *Heerlyke herinneringen. Een journaal van Johannes Geardus Julianus van Ittersum van een reis naar Zwitserland en Noord-Italië. 1845*, Overijsselse Handschriften 58.

Voor de transcriptie golden de volgende regels:

- De spelling, interpunctie etc. zijn zo veel mogelijk zonder wijzigingen overgenomen. Slechts daar waar het voor de leesbaarheid wenselijk was, zijn leestekens en hoofdletters aangepast.
- Bij twijfel is gekozen voor de moderne spelling.
- Duidelijke en hinderlijke verschrijvingen zijn verbeterd of in een voetnoot verklaard.
- Aanvullingen in de tekst door de editeur staan tussen [rechte haken].
- De paginanummering van het manuscript staat tussen [vierkante haken]. De dubbelgevouwen bladen zijn per stuk genummerd, de vier kanten zijn door de editeur genummerd met de toevoegingen a, b, c of d die eveneens tussen de vierkante haken staan.
- De onderstrepingen zijn gecursiveerd.
- Onleesbare teksten zijn vermeld als < -- > en slechtleesbare teksten staan eveneens tussen <punthaken>.
- De namen van personen zijn zoveel mogelijk in nationale en internationale biografieën opgespoord. Maar niet altijd bleek dat mogelijk, zodat daar toelichting ontbreekt.
- Voor de annotaties is gebruik gemaakt van algemene naslagwerken en reisgidsen die niet nader worden vermeld.

Het reisverslag

[1a]

1841

2 July vertrokken wy per diligence naar Rotterdam, ofschoon de weg van Bodegraven af my nieuw was, zoo verveelde dezelve toch. – *Gouda* beviel my, wat de marktplaats betreft, & ik betreurde geen tyd te hebben om de kerk te zien; het stadhuis⁴ scheen my zeer oud toe. –

In *Rotterdam* logeerden wy in het *Klein Schippers huis*. – wy wandelden door de stad s'avonds

3 July om 5 uren vertrokken wy per stoomboot; het weer klaarde zeer op en werd zelfs zeer schoon. – de Schelde levert weinig fraais op, alleen in de nabyheid van *Antwerpen* of liever van het fort *Bath* af worden de oevers historisch merkwaardig.⁵ –

By *Bath* liepen wy groot gevaar van te zullen vast raken, men vaart daar namelyk over het land heen, & wy kwamen wat vroeg daar aan, zoodat de vloed nog niet geheel daar was. – wy passeerden Lillo, Liefkens hoek & de andere forten. –

Het aankomen van Antw[erpen] is zeer fraai; men wees ons de plek aan waar *van Speyk*⁶ gesneuveld was. – Men zag onze goederen met zeer veel beleefdheid na, en wy betaalden alleen een kleinigheid voor sigaren. – Wy spoedden ons nu dadelyk naar de citadel, en bezagen dezelve met onzen reisgenoot de L[uitenan]t der Art[illerie] *Exter*, met wien wy onderweg reeds veel over een & ander hadden gesproken, Zyn WEd[ele] had de belegering der citadel⁷ bygewoond, & de Exped[itie] naar de kust van Guinea onder *Verveer*⁸ & als dien's adj^{udant} mede gemaakt.

Ofschoon wy door den spoed geen permissie kaartje hadden, zoo liet de Officier ons toch toe om rond te wandelen, & de heer *Exter* wees ons zelf [1b] de voornaamste plaatsen aan; wy besteden ruim een uur hiermede, & vonden onze wandeling hoogst interessant. – in de voormalige woning van *Chassé*⁹ zagen wy eenen soldaat in prison zitten.!

Wy bezagen vervolgens de schoone kerk en wandelden door de stad & langs de kaden en bassins.

4 July om 6 uren vertrokken wy per stoomwagen naar Luik. – deze rid is zeer merkwaardig door eenen langen onderaardschen gang & in het geheel door de snelheid waarmede men voortkoomt. –

Om 11 uren waren wy in Luik & hadden 28 uren reeds afgelegd. – onder weg zag ik de my bekende steden *Torlemont* en *Leuven*.¹⁰ –

Wy aten te Luik, bezagen een gedeelte der schoone stad, *processie's* en vooral de *passage Le Monnier* & zetten ons toen op de diligence naar *Namur*. – daar de weg zeer mooi is, namen wy plaats op de imperiale. – Wy hadden hier van geen berouw. – de oevers der Maas zyn heerlyk mooi & kunnen op de *ruines* na nu en dan wel wedyveren met den Rhyn. –

Wy passeerden onderanderen ook *Seraing*. –

de ligging van *Namur* vonden wy ook zeer schoon maar kwamen daar toch ook zeer vermoeid & warm aan. – het was dien dag zeer warm geweest & wy hadden 40 uren afgelegd. –

om 7 uren aangekomen gingen wy dadelyk wandelen, & daar het kermis was, was het er zeer druk, wy gingen eenige spullen zien. – en logeerden in *hôtel d'Arscamp*.

4 Het laat-gotische stadhuis van Gouda – met een renaissance bordes - werd tussen 1449 en 1459 gebouwd.

5 De gevechten tussen Nederland en de voor onafhankelijkheid strijdende Belgen, tussen 1830 en 1833, speelden zich onder andere langs de Schelde af.

6 Jan Carel Josephus van Speyk. Nederlands zeeofficier. Hij liet op 5 februari 1831 zijn kanonneerboot in de lucht vliegen om deze niet in Belgische handen te laten vallen.

7 In 1832 werd de citadel van Antwerpen na een belegering door de Fransen, ingenomen.

8 Jan Verveer (1775-1838) werd in 1838 met een kleine troepenmacht naar Guinea gestuurd om de opstand van de plaatselijke bevolking te onderdrukken.

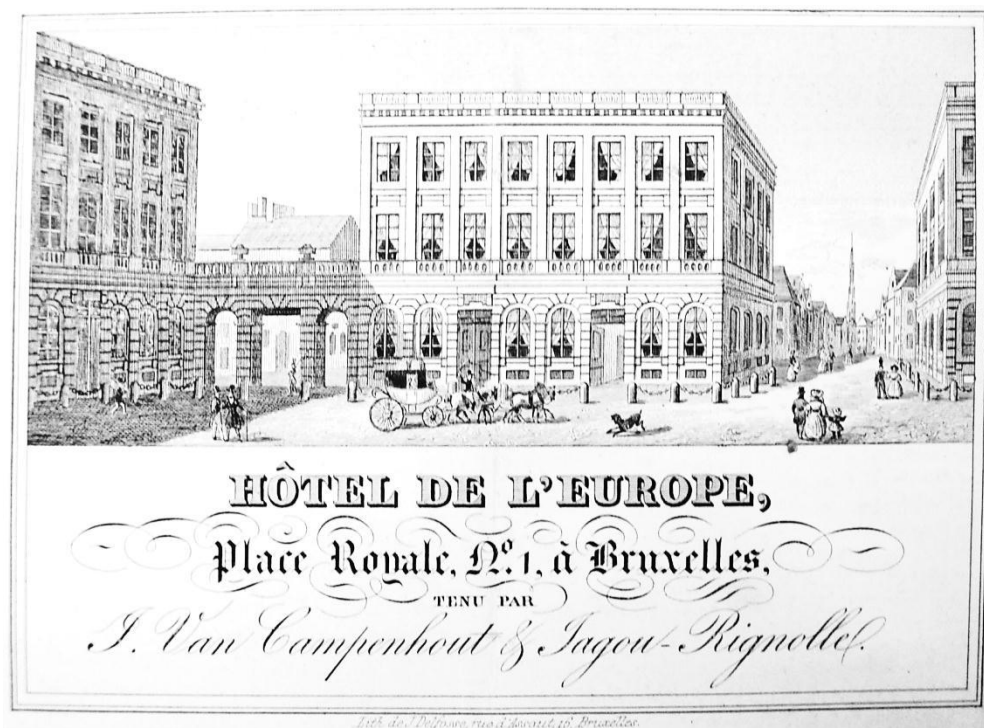
9 David Chassé. Generaal en commandant van het Nederlandse garnizoen in Antwerpen.

10 Jan van Ittersum had als soldaat deelgenomen aan de Tiendaagse veldtocht en had daarbij het noorden van België doorkruist.

5 [juli] de diligence er eerst om 12 uren vertrekkende hadden wy nog goed tyd om een & ander te gaan zien. Wy zagen eene zeer schoone kerk (St. Aubin)¹¹ ook de kerk der Jesuiten¹², bezochten <eene uitstekende mutsen> winkel van Licot & wandelden om de stad [1c] welker environs ons zeer bevielen. – men was druk bezig met den yzeren spoorweg van Namur op Brussel te maken.

Om 12 uren vertrokken wy naar Brussel en namen weer plaats op de imperiale der diligence. – Ook deze weg beviel ons zeer, en vooral toen wy Quatrebras, Hoye Sainte¹³ & Waterloo passeerden & den grooten Leeuw met de twee andere monumenten¹⁴ zagen. –

wy kwamen om ½ 8 uren te Brussel aan, & wandelden dadelyk na in l’hotel de l’Europe plaats genomen te hebben door de stad. –

De schoonheid van Brussel frappeerde my zeer. – ons logem[ent] op de Place Royale staande heeft een overschoon uitzigt. –

6 [juli] – heden gingen wy de paleizen zien maar konden tot ons leedwezen het paleis van Leopold¹⁵ niet zien. – de zaal der gedeputeerden beviel my zeer. – ofschoon die plaats voor ons geene byzonder aangename herinneringen kon opleveren. –

Wy zagen in de vestibule een zeer groot schilderstuk van Wappers¹⁶ eene scène uit de revolutiedagen voorstellende & boven op eene afgelegene zaal nog een stuk van Oudevaere (?)¹⁷ de verwonding van den Prins v[an] O[ranje] voorstellende maar zeer inferieur aan dat op Soestdyk, dit stuk was nu geheel op zyde gezet, en het scheen my toe dat men er mede verlegen was. –

11 De kathedraal St.-Aubain of St.-Albanus, een classicistische koepelbouw.

12 St.-Loup of St.-Lupus, een barokkerk tussen 1621 en 1653 gebouwd.

13 Hoye Sainte. La Haie-Sainte bij Waterloo.

14 De Leeuwenheuvel – 60 meter hoog, 226 treden – werd in 1823-1826 opgericht op de plaats waar de prins van Oranje gewond raakte in de strijd. De beide andere monumenten zijn het Hannoveriaanse pyramide-vormige monument en het monument van de Engelse militair Gordon.

15 Leopold I (1790-1865). Koning van België.

16 Gustav Wappers (1803-1874).

17 Van Ittersum was blijkbaar onzeker over de naam. Waarschijnlijk is het de in Gent geboren schilder Auguste Ottevaere (1809-1856).

De belgische vlag is overal aangebragt, doch daar deszelfs kleuren niet schoon zyn, is de decoratie niet aangenaam.

Wy zagen vervolgens het paleis van W[illem] II¹⁸ dat ons door deszelfs pracht byzonder trof – het gedeelte, dat men van het paleis ziet is zeer klein, vroeger zag men veel meer appartementen, maar welligt koopt dit doordien vele kamers gedemeubleerd zyn. – ook zyn alle schilderstukken thans [1d] weg; het geen een der hoofdsieraden van dit Paleis was. – Wy zagen vervolgens de bazars welke in de stallen van den Prins v[an] O[ranje] zyn aangebragt & het huis van de Marquise de Trazignies¹⁹ waarvan de onderste etage nog altyd zedert de plunder tooneelen van 1834 met planken zyn digtgespykerd. –

Daarna gingen wy het paleis Arenberg²⁰ zien, waar wy eene overheerlyke, ofschoon niet groote gallery schilderstukken zagen meest uit de flaamsche scholen, eene uitmuntende verzameling van groote beelden afgietsels van originele stukken, Grieksche & andere vazen en de beroemde kop van Laöcoön²¹. Waarover met Rome een twist bestaat, wie de bezitter is van het echte hoofd. – Wy bezagen ook nog de zeer brillante bibliotheek, de prachtige appartementen & de Vorstelyke manege. – Het paleis met deszelfs groote tuinen beslaat een zeer groot gedeelte gronds & gelijkt vry wat meer naar een paleis als dat van ZM. te s'Hage²². – Tegen over dit paleis zagen wy nog de puinhoopen van het huis van V[an] Maanen²³. – Waarvan men nog duidelyk zien kan dat het tot den grond toe is afgebrand.

Daarna gingen wy naar de Martyrs plaats en ofschoon wy zeer weinig ons met al die schoone opschriften konden vereenigen²⁴, zoo moesten wy toch bekennen, dat dit momument goed is uitgevoerd en een zeer schoon effect heeft. –

De Ste Gudule²⁵ bezochten wy ook & vonden haar zeer schoon, ofschoon dan ook in geene comparatie²⁶ met de kerk te Antwerpen kunnende komen. Het graf van den als oproermaker gesneuvelden Merode²⁷ en zyne fameuse blouse uitgedoscht maakt een zeer goed effect.

Ook het stadhuis bezagen wy, in eene der vertrekken stond het reusachtige beeld van St Michiel geheel verguld, het geen weldra weer op den hoogen toren van het stadhuis zoude geplaatst worden, welke nu vertimmerd.²⁸ –

Wy zagen hier verder in den Kamer van den Burgermeester [2a] een schilderstuk, voorstellende het provisioneel bewind in de eerste dagen der revolutie. – het is opmerkelyk dat maar weinigen van die dapperen weer in dienst van den staat zyn. –

Wy zagen verder de zaal waar Karel VI²⁹ zyne abdicatie heeft voltrokken, de groote raadzaal, waar men schoone Gobbelins heeft, & men ons 2 gouden sleutels vertoonde voor Napoleon vervaardigd en liggende in eene zeer oude gouden schaal. –

Het stadhuis staat op een mooi plein maar heeft iets zeer sombers, hetgeen aan de meeste gebouwe[n], van die donker gryze steen gebouwd, eigen is. –

18 Toen België nog bij Nederland hoorde, woonde prins Willem, later koning Willem II, in Brussel.

19 Markies de Trazegnies (1762-1849).

20 Het paleis van de hertog van Arenberg werd in 1548 gebouwd en in 1753 vernieuwd.

21 Laocoön en zijn zonen, de Laocoöngroep, is een marmeren beeldengroep uit 40-20 v. Chr. die in 1506 werd gevonden bij Rome en naar het Vaticaan werd gebracht. Na de verovering van Italië door Napoleon werd het beeld naar het Louvre gebracht en na de val van Napoleon keerde het weer terug naar het Vaticaan.

22 Het paleis Noordeinde dat een woonhuis was van de regerende stadhouder of vorst.

23 Cornelis Felix van Maanen (1769-1846). Staatsman, hij maakte zich door zijn drastische maatregelen in verband met de taalpolitiek en drukpersprocessen in België zeer gehaat.

24 Het in 1838 opgerichte monument gedenkt de gesneuvelden tegen de Noord-Nederlanders tijdens de onafhankelijkheidsstrijd in 1830. De Belgische nationale hymne was er op aangebracht.

25 De St.-Gudulakerk is in diverse gotische stijlen gebouwd.

26 comparatie: verschijning in rechte of voor een notaris. Hier bedoeld: kan niet vergeleken worden met.

27 Een marmeren gedenkteken voor Frederik graaf van Merode die in 1830 in een gevecht tegen de Noord-Nederlanders te Berchem gewond raakte en te Mechelen overleed.

28 Het 4,25 meter hoge verguld koperen beeld van aartsengel Michael, schutspatroon van de stad.

29 Niet Karel VI (1685-1740), Duits keizer maar Karel V (1500-1558), koning van Spanje en heer der Nederlanden, deed in 1555 afstand van de troon ten gunste van zijn zoon Philips II.

Wy aten a table d'hôte³⁰, die niet groot was, met eenige Engelschen, franschen & met den heer v[an] Bylandt v. M[illingen] met twee dochters & zoon³¹. –

Daar het den geheelen dag zeer geregend had konden wy eerst tegen den avond wat gaan ryden. Wy bezagen toen nog de Jardin Botanique, die my onbeschryfelyk schoon voorkwam, & waar wy de warme planten & boomen tot eene hoogte zagen gegroeid als waarvan wy nog geen voorbeeld gezien hadden.

Vervolgens reden wy over de schoone boulevards & door de schoone straten & zagen hoe aan alle zyden de stad wordt uitgelegd en aangebouwd. – Wy bezagen ook ter loops eene zeer schoone inrigting voor oude mannen, & een zeer uitgestrekt dergelyk etablissement waarvan men nog bezig was te bouwen & het geen men moet te danken hebben aan een legaat van iemand, die reeds lang overleden is. Wy verlustigden ons s'avonds weer in de brillante estaminets³², doch daar het zeer morsig op de straten was, was het flaneren door dezelve minder aangenaam.

Woensdag den 7 vertrokken wy s'morgens met de diligence naar Parys. – Wy hadden twee goede plaatsen in de coupé, welke ook het duurste zyn, de 2e plaats zyn namelyk de bankettes & de middenkoets, de 3e plaats is de achterkoets. – deze diligence rydt ongelooflyk snel (& is [2b] zeer gemakkelyk. – De weg welke men ons als zeer leelyk had afgeteekend viel ons zeer mede, even als in Belgie rydt men steeds door onafgebrokene en onoverzienbare velden kooren. –

By Mons welke plaats wy doorreden zagen niets dan steenkolen ryden & van alle kanten de stoommachines rooken, het is hier dan ook het rykste gedeelte van Belgie in steenkolen. – wy passeerden een etablissement te Hourum van een' mynheer Le grand, dat even als te Seraing een geheel dorp is. –

Mons beviel ons by het doorryden zeer wel, & vooral de schoone marktplaats.

We hielden middag op de fr[anse] grenzen. – men was by het doorzoeken onzer goederen noch streng noch onbeleefd, wy gaven ieder 100 sigaren aan & betalen daar voor ieder 9 fr[ancs], daar ik echter wel 80 sigaren in myne zakken had zitten, zoo was het my dit wel waard.

Ons diner was slecht & duur. – Te Valenciennes was de eerste fr[anse] stad & sterke vesting³³ met zeer schoone markt en [in het] stadhuis werd onze pas ingeruild tegen eene inlandsche & moesten wy ieder daarvoor 4 fr[ancs] betalen. –

Wy kregen onderweg nog een' heer als derde by ons, die ons dikwerf belangryke inlichtingen gaf, & ons opmerkzaam maakte op de monumenten van Dampierre³⁴ & Denain³⁵ welke wy successivelyk voorbyreden. – te Cambray ook eene belangryke vesting verliet ons die heer & nu kregen wy weldra eene vrouw met kind tot ons groot verdriet tot Parys toe als medegenoot in de cabrioled. – Wy reden den geheelen nacht & kwamen van s'avonds 8 uren tot s'morgens 7 – niet uit de diligence. – Weinig kunnende slapen verveelde & vermoeide my dit langdurige ryden zeer. – in den morgen stond de jeuneerden wy op eene kleine plaats zeer slecht & onzindelyk. Eindelyk kwamen wy den

8 July – smiddags tegen 2 uren te Parys aan.

Wy kwamen door de Barrière *la petite Vilette*

[2c] Van die kant is de aankomst voorwaar niet schoon, & de voorstad ook geensins fraai. –

De drukte frappeerde ons echter dadelyk. – Na in het Bureau der diligence nog wegens de stads-commiesen te zyn onderzocht geworden, reden wy zeer vermoeid van onse reis van 60 uren naar het Hotel de Hollande, waar wy à raison van 3 francs per dag vry goede kamers vooraan de straat kregen. –

30 Aan de *table d'hôte* werd een maaltijd geserveerd waarvoor de gasten tussen vaste uren aan grote tafels konden plaatsnemen. De gasten konden geen menu kiezen zoals bij *à la carte*.

31 Mogelijk Willem Frederik graaf van Bylandt (1771-1855). Hij nam deel aan de slag bij Waterloo en tijdens de opstand in Brussel – in 1830 – had hij daar een leidinggevende functie.

32 estaminets. Estaminet: klein café.

33 De versterking en de citadel van Valenciennes waren ontworpen door Sébastien le Prestre de Vauban (1633-1707).

34 Auguste Picot markies de Dampierre (1756-1793). In 1793 commandant van het Belgische leger. Hij werd gedood onder de muren van Valenciennes.

35 Bij de stad Denain behaalde marechal Villars op 24 juli 1712 een overwinning die het einde van de Spaanse successieoorlog betekende en het koninkrijk Frankrijk redde.

Wy hielden ons dien middag wat rustig & wandelden s'avonds in den tuin der Tuilerien³⁶ & over de place de la Concorde, beide in onze buurt. –

9 July – Wy gingen in het palais-Roijal dejeuneren, waar wy al dadelyk door de groote de gebouwen, de pracht der winkels &c. &c. getroffen werden, De Tuilerien voldeden niet geheel aan myne verwachting, de bouw heeft iets onregelmatigs, & men ziet, dat het met stukken & brokken is aan een gezet. – de tuin der T[uilerieën] is echter overheerlyk mooi. –

Wy gingen vervolgens La Chambre des D'Eputés³⁷ zien, welk een schoon paleis is, aan de Seine liggende. – De groote zaal is imposant boven den stoel van den President vindt men een groot schilderstuk de eedswering van L[ouis] P[hilippe]³⁸ voorstellende. – van wien men ook bustes en levensgroote beelden ziet. –

Daarna gingen wy naar de invaliden³⁹ & waren ook niet weinig opgetogen over al het geen wy daar zagen. – la chapelle ardente waar wy de doodkist van N[apoleon]⁴⁰ zagen staan liet ons zeer koud & bedaard, ofschoon de inrigting van een & ander zeer fraai was. – De toevloed van nieuwsgierigen schynt nog altyd groot, twee invaliden houden de wacht.

De overige zalen &c van het immenze gebouw waar 3000 man verpleegd worden, zyn zeer schoon. – wy zagen ook het zilverservies, dat keizerin Marie Louise⁴¹ geschonken heeft aan de Invalide officieren die er dagelyks uit eeten.

[2d] Vervolgens gingen wy ons abonneren op de Vert-Vert⁴², & naderhand door de Tuilerien, over de place de la Concorde, & de Ch[amps] Elysées naar de Arc de l'Etoile wandelen. Onbeschryflyk is de indruk welke dit gedeelte van de stad op ons maakte, & waar men Parys in al zyne grootheid ziet, van paleizen, pleinen, fonteinen & monumenten. – De arc de triomphe zelve is voorzeker her schoonste kunststuk wat wy nog immer zagen. Wy beklommen dezelve & hadden van daar het overheerlykste uitzigt wat men zich kan voorstellen. – Het weer was zeer helder & wy zagen Parys in al zyne uitgestrektheid voor ons liggen. – Vandaar gingen wy een zeer schoon Panorama zien van Moskou in de Ch[amps] Elysées. –

Wy dineerden impertinent duur by Very⁴³, dronken koffy in een restauratie van het Palais-Royal & gingen toen naar de groote Opera, waar wy ofschoon ieder voor 6 fr[ancs] stalle de première galerie genomen hebbende verkozen te gaan zitten in het parterre, hetgeen aldaar zeer fatzoendelyk is. – De zaal frappeerde ons zeer, en daar het de rentrée van Duprez⁴⁴ was, was het er zeer vol. – Men gaf eene nieuwe opera la Favorite van Donizetti⁴⁵, dezelve voldeed ons zeer even als het orkest, de koren, de solo's & het ballet waar Md^e Grisi⁴⁶ vooral uitbundig werd toegejuicht. Wy zagen ook hier de hertogin van Orleans⁴⁷, den Hertog en de Hertogin van Nemours⁴⁸, doch niemand nam eenige de minste notitie van hen. –

De zaal is uitmuntend door gas verlicht. – na de opera gebruikten wy in eene restauratie op de boulevards overheerlyk annanas ys & spoedden ons toen wegens de sterke regen naar huis.

Zaterdag 10 July wy verkozen dezen morgen te huis te dejeuneren, daar wy veel te schryven hadden.

Het weder was ons zeer gunstig & wij gingen om ½ 10 uren aan het wandelen. – Wy passeerden een gedeelte der [3a] der schoone boulevards en zagen vervolgens de byzonder prachtige kerk de Madelaine, welke met

36 De Tuilerieën. Koninklijk paleis, gebouwd vanaf 1564 en door Lodewijk XIV als regeringscentrum verlaten toen hij dit in Versailles vestigde. Het paleis werd in 1882 verwoest.

37 La Chambre des députés. Vergaderplaats van de Juli-monarchie (1830-1848).

38 Louis Philippe I (1773-1850). Koning van Frankrijk.

39 Hôtel des Invalides werd in 1670 gebouwd onder Lodewijk XIV om er gewonde militairen te verzorgen.

40 Napoleon I (1769-1821), tot 1814 keizer van Frankrijk, werd op 15 december 1840 in de kapel Saint-Louis herbegraven.

41 Marie Louise van Oostenrijk (1791-1847), getrouwd met Napoleon I en keizerin van Frankrijk.

42 Vert-Vert: een opera-comique.

43 Very. Restaurant in het Palais Royal.

44 Gilbert Duprez (1806-1896). Tenor.

45 Gaetano Donizetti (1797-1848). Componist.

46 Carlotta Grisi (1819-1800). Danseres.

47 Helena van Mecklenburg-Schwerin (1814-1858), getrouwd met Ferdinand Philippe hertog van Orléans, oudste zoon van koning Louis Philippe I.

48 Louis Charles Philippe van Orléans hertog de Nemours (1814-1896), getrouwd met Victoria van Saksen-Coburg-Gotha-Koháry (1822-1857).

de Ch[ambre] des députés een pendant uitmaakt. deze kerk vroeger door Nap[oleon] tot eenen tempel voor de grootheid der fr[anse] natie bestemd, & dus ook, geheel als een grieksche tempel gebouwd, heeft daardoor uiterlyk weinig van de gewone R.C. kerken. – derzelver bestemming is nu echter weer om kerk te worden en men is druk met de reparatien bezig. – ongemeen prachtig en fraai is deze kerk van buiten zoo wel als van binnen.

Wy begaven ons nu te voet over de schoone plaats De la concorde, waar L[odewijk] XVI⁴⁹ &c. met zoo veele duizenden ge Guillotineerd zyn; naar de brug (la Concorde) die over de Seine ligt. – Wy trachtten eerst het paleis van het Legioen van eer te zien, doch men zeide ons dat dit niet te zien was & ook niets merkwaardigs behelsde. – toen gingen wy naar het prachtige daar naast gelegene paleis Quai d'Orsay; waar De staatsraad vergaderd, & welk paleis van de Seine kant af een overheerlyk effect maakt. – wy moesten echter eerst schriftelyk aanvraag doen, en dientengevolge nader terugkomen. –

Vervolgens gingen wy weder over eene andere brug de Seine over naar de Tuilerien toe, steeds in verrukking over de schoone gezigten welke men op de bruggen geniet. – Wy spoedden ons nu naar het Louvre, om daar alle merkwaardigheden te zien. –

Geheel onmogelyk zoude het zyn, van de pracht van dit museum maar eene flauwe schets te geven. Ruim 3 uren bragten wy door om alleen te doorloopen al die prachtige zalen & galleryen, waarvan er sommige waren, die men letterlyk niet kon afzien.

dit was onder anderen het geval met de groote zaal der schilderstukken, nimmer zag ik zulk eene lengte, die zeker wel zes maal zoo groot is als de zaal der Acad[emie] Bibl[iotheek] te Utrecht. – overal zag men mans & vrouwen neergezeten om copien te nemen. [3b] onder de mans zag men de bespottelykste coiffures, knevels & baarden & kleeding, zoo als deze thans Lions genoemd worden. – de dames waren zeer ongegeneerd. Vervolgens doorliepen wy zalen, groote galleryen, kamers de eene nog prachtiger dan de andere, bevattende museums & collectien van alles wat men bedenken kan; men weet waarlyk niet wat men meer moet bewonderen, de pracht van dit alles, of de grootheid der onderneming om dit alles in het overschoone paleis Louvre byeen te vergaderen.⁵⁰ – Napoleon, L[odewijk] XVIII, Ch[arles] X & vooral L[ouis] Ph[ilippe] hebben daarvan de eer. – L[ouis] Ph[ilippe] heeft echter de vryheid genomen om in de laatste en nieuwste zalen waar men vele kostbare stukken uit kerken vindt & welke veel al gebruikt werden by de plegtigheid van de order van den H. Geest, zyn portrait te plaatsen in plaats van dat van Ch[arles] X. Wy zagen hier ook eene oude doopvont nog van Louis Saint⁵¹ & dus ook van de kruistogten afkomstig & waarin onlangs de Graaf van Parys⁵² gedoopt is. –

Zeër vermoeid over ons langdurig heen en weer loopen gingen wy in het Pal[ais] R[oyal] dineren, reden van daar naar de Post, doch vonden weer geene brieven. –

Wy begaven ons dierhalve naar de kerk St Sulpice⁵³, die ons vooral wegens derzelver front zeer beviel, inwendig is die kerk niet zeer fraai. – Van hier reeden wy naar het Pantheon, waar wy geheel verrukt wierden over het schoone en grootsche gebouw, dat echter, en te regt zoo veel aanleiding tot ergernis en ontevredenheid onder de R[ooms] C[atholiek]en heeft gegeven.⁵⁴ – de kerk is nu geheel leeg, en bestemd tot de begraafplaats (zoo als vroeger onder Nap[oleon]) van beroemde mannen. – Sedert 1815 is er echter geene bygekomen, waarvan men echter de 15 J[aren] der restauratie moet afrekenen, toen het gebouw tot kerk diende. –

Wy zagen eerst de kerk zelve, & toen de kelders in welke wy onder veel anderen zagen de grafgesteenten van Voltaire⁵⁵ & Rousseau⁵⁶, van vele Generaals, Admiraals & onder anderen ook van onzen land &

49 Lodewijk XVI (1754-1793). Koning van Frankrijk, hij werd 1793 met de guillotine onthoofd.

50 Het Louvre, een kasteel uit 1190, was sedert 1779 museum.

51 Lodewijk IX (1314-1270). Koning van Frankrijk.

52 Philips VII (1838-1894) graaf van Parijs.

53 Met de bouw van de kerk Saint-Sulpice, in Frans classicisme, werd in 1646 begonnen.

54 Het als Rooms Katholieke kerk bedoelde gebouw werd nog tijdens de bouw (1764-1790) bestemd om beroemde mannen te eren en kreeg de naam pantheon, een Griekse of Romeinse tempel voor alle goden.

55 François Marie Arouet genaamd Voltaire (1694-1778). Schrijver.

56 Jean Jaques Rousseau (1712-1778). Schrijver en filosoof.

stadgenoot Ad^{m[iraal]} *comte de Winter*⁵⁷. Wy begaven ons nu naar de Jardin [3c] des Plantes, doch daar het wat laat was, was het groote gedeelte dezer colossale inrigting gesloten.

Wy wandelden echter nog door een groot gedeelte & zagen levendige beeren in groote kuilen. Wy wandelden nu over de pont d'Austerlitz waar een overheerlyk gezigt op de stad ons weer ver[r]aschte, langs het bassin naar de place de la Bastille, waar vroeger deze groote sterkte stond, en met welker verwoesting de vorige fr[anse] revolutie een aanvang nam.⁵⁸ – Nu staat er de groote zuil ter eere der July revolutie⁵⁹ en der drie zoogen[aamde] glor[ieuze] dagen⁶⁰; aan alle kanten is de zuil vol inscriptien, & namen. – een & ander doet veel effect. – Onmiddelyk daarnaast stond een reusachtige groote olifant⁶¹ met een planketsel omgeven, waarvan ons de beteekenis niet bekend was. – Wy wandelden nu over de Boulevards, waar het zeer druk was, zagen en passant het huis waaruit Fieschi⁶² op L[ouis] Ph[ilippe] had geschoten & gingen toen naar het Theatre Porte St Martin. – denkende een klein tooneel te zullen zien, waren wy verwonderd al wederom zulk een prachtig lokaal te zien met 5 reyen Loges, met gas verlicht & ofschoon zomer, weer geheel vol. – het stuk *les deux <Serruriers>*⁶³ beviel ons zeer goed, de acteurs speelden goed & de decoratie waren zeer goed. – het ballet beviel ons minder, ofschoon men moet zeggen, dat het orchest & de decoratie waarlyk prachtig waren. – het was reeds laat toen de comédie uitging, Wy gingen dus maar een oogenblik nog in een zeer brillant caffè, gebruikten wat ys & spoedden ons naar huis. –

Zondag 11 heden liet het weer zich zeer slegt aan zien, het regende s'morgens zeer sterk – wy begaven ons evenwel vroeg op het pad & wandelden naar de Ch[amps] Elysées waar wy in een middelmatig caffè dejeuneerden. Vervolgens namen wy een fiacre & reden naar het paleis van den Staatzaal [3d] Quai d'Orsay. – Dit groote & vorstelyke paleis reeds onder Napoleon begonnen is nog niet geeindigd. – de façade aan den kant der Seine is waarlyk overheerlyk, in dat gedeelte van het gebouw logeert de Staatsraad. – Vele groote en bezienswaardige zalen & kamers, waarin de verschillende sectien van den Staatsraad gehouden worden gingen wy succesivelyk door, de zaal *pour le contentieux*⁶⁴ is ingerigt om het publiek te admitteren. – De grootte zaal waarin de staatsraad au grand complet (80 à 90) vergaderd is overheerlyk schoon & prykt met een zeer groot standbeeld van L[ouis] Ph[ilippe] – <Vooral> de boiseries, het verguld[sel] & mahonyhout is met verkwisting aangebragt. –

Voorts ziet men in vele zalen de levensgroote portraitten van vele beroemde fr[anse] regtsgeleerden.

Vandaar lieten wy ons naar de *Morgue* brengen, welk gebouw aan de straat & vlak aan de Seine liggende, steeds door de voorbygangers kan bezocht worden. – Wy vonden er slechts twee lyken [van] vrouwen, waarvan de eene my zwanger voorkwam. – het eene lyk was nog in goeden staat maar het andere zag er afschuwelyk uit. Nu lieten wy ons naar de *Notre Dame de Paris* brengen & bezochten deze kerk. – van buiten maakt die kerk een zeer heerlyk effect & waardig de groote hoofdstad, maar van binnen ziet dezelve er armmoedig leelyk en smeurig uit. – Er was juist *mis*, de kerk was echter zeer leeg. – En men kan wel zeggen van Parys dat de theatres in goeden staat zyn & steeds druk bezocht worden maar van de kerken het tegendeel moet gezegd worden. – Op zyde der kerk zagen wy de groote ruimte nu tot wandelplaats in gerigt, waar het volk in 1830 met zooveel woede het paleis van den Aartsbisschop heeft verwoest & geplunderd. – [4a] Wy hoopten nu het stadshuis te gaan zien & begaven ons te voet daarhenen. – ten uiterste waren wy

57 Jan Willem de Winter (1761-1812). Vice-admiraal. De Winter was geboren te Kampen.

58 De veertiende-eeuwse citadel de Bastille werd na haar militaire functie een staatsgevangenis. Het gebouw werd op 14 juli 1789 door het volk bezet en spoedig daarna verwoest.

59 De zuil werd tussen 1831 en 1840 opgericht ter herinnering aan de gedode Parijzenaars tijdens de juli-dagen van 1830.

60 De drie glorieuze dagen: de glorieuze revolutie van 27, 28 en 29 juli 1830.

61 Een fontein met een 50 à 60 voet hoge olifant op de Boulevard du Temples. Het water spoot in twee stralen uit zijn slurf. In 1822 was het nog een stenen model, de verwachting was dat het dier twee jaar later in metaal zou zijn uitgevoerd.

62 Giuseppe Fieschi (1790-1836). Hij werd geëxecuteerd.

63 *les deux Serruriers*: de twee slotenmakers.

64 *contentieux*: betwistbaar, geschil.

over deszelfs bouw & voorkomen voldaan.⁶⁵ Men is druk bezig om het te repareren en het kwam ons zelfs voor als of men het door aanbouw vergroot had. Wanneer het geheel zal voltooid zyn, zal het een gebouw zyn waardig de groote hoofdstad & daar de kleur van het gebouw ligt is, zal hetzelfde ook veel vrolyker zyn dan andere gebouwen van hardsteen. Tot onzen grooten spyt mogten wy echter het stadshuis niet zien. – Wy spoedden ons nu naar de *marche des Innocens* waar de groenmarkt is & waar wy tevens eene groote fontein zagen repareren. Op weinige deceptien⁶⁶ na, zagen wy overal werken & verkoopen als of het in de week was, aan stadsgebouwen & particuliere & weinige winkels zag men gesloten. – Door[dat] het weer steeds regenachtig bleef namen wy een *fiacre*⁶⁷ en reden naar het P[alais] Royal, hier namen wy een dejeuner van vruchten wederom in een brillant caffè waar alles overladen was met goud, fluweel & spiegels. –

Wy wilden nu naar huis gaan om eene visite aan den heer Fagel⁶⁸ te gaan maken maar over de *place Caroussel* gaande zagen wy juist eene omnibus stil staan om naar Versailles te ryden. wy konden hieraan niet resisteren⁶⁹ & klommen er dadelyk [in]. –

Wy kwamen weldra aan het station aan, waar alles weer op eene zeer groote schaal was ingerigt & veel order was, 't geen trouwens daar wel noodig is, waar nu & dan duizenden op eenen dag naar Versailles, St Cloud, Sèvres &c &c. gaan. De wagens zyn uitmuntend, 2 francs voor 4 uren distantie in de diligence; doch het gaat hier als te Haarlem, de distantie is klein, men is naauwelyks goed aan den gang <of men> is aan een station. wy hadden $\frac{3}{4}$ in den wagens gezeten.

[4b] Onderscheidene tunnels waaronder er, die vry lang zyn, reden wy door. S^t Cl[oud] & Sevres zagen wy liggen & hadden gedurig een overheerlyk gezigt op Parys en alle zyne uitgestrektheid; men zag ook hier & daar de werken der fortificatie rondom Parys. –

Uit den spoorwagen stapten wy in een omnibus & reden naar het kasteel. – Versailles met 20,000 inwoners scheen ons toe een vry goed gebouwde stad te zyn; doch alles wordt hier door het kasteel geecreseed.⁷⁰

Wy stonden reeds verbaasd by het intreden der groote basse cour, in welks midden het standbeeld van L[odewijk] XIV te paard staat & om geven is op beide kanten van een aantal groote standbeelden van wit marmer van beroemde mannen, welke vroeger op de Pont Neuf stonden. – op de twee vleugels van het paleis stond “à la memoire de toutes les gloires Françaises”. – men is waarlyk verbaasd over zulke gebouwen; doch onze bewondering moest nog veel vermeerderd worden. – Wy traden nu het paleis binnen, waar gedurig een aantal menschen in en uitstroonden. Een groot aantal knechts & Jagers in groot livery van Z.M. wachtten in de oneindige zalen de menschen op. Ieder had vry entrée, wy zagen er menschen van de laagste klasse, honderden wandelden door het paleis & het park. het is onmogelyk eene beschrijving te geven van al het geen men hier ziet, de onderscheidenen zalen & vertrekken op nieuw verguld & in order gemaakt bevatten in schilderstukken de geheele geschiedenis van Frankryk tot nu toe. – verder vindt men de zaal der maarschalken waar alle dezelve in bustes, standbeelden &c. voorkomen, verder de namen van alle beroemde Generaals gesneuveld pro patria & hunne portraitten. – eindelyk ook nog de slaapkamer van L[odewijk] XIV geheel met dezelfde meubelen gedecoreerd en met een oogverblindende pracht van goud; eene kroon & staf onder stulp &c. &c. – wy hadden nog niet alles gezien [4c] toen het uur van sluiten sloeg 't geen ons zeer speet.

Wy bewonderden nu ook weer de groote order, waarmede allen de zalen verlieten, terwyl ook de toer aan gewezen werd in de meeste vertrekken door knechts die daar geposteerd waren. –

Wy gingen nu naar het park, waar men ook vryelyk kon wandelen, de Trianons beide, waren ook reeds weer gesloten, maar wy wandelden nog in den tuin van het kleine Trianon. Onmogelyk is het ook eene

65 Het stadshuis van Parijs waarvan de eerste steen in 1533 werd gelegd en dat in 1628 werd voltooid, werden tot in de negentiende eeuw veranderingen aangebracht. Tussen 1874 en 1882 werd het verbouwd in renaissance-stijl.

66 deceptien. Déception: teleurstelling.

67 fiacre: huurrijtuig.

68 Robert baron Fagel (1771-1856). Van 1814 tot 1854 gezant in Parijs.

69 resisteren. Résister: weerstaan, tegenstand bieden.

70 geecreseed. Accres: vermeerderd.

beschr[ijving] van dit park te geven. – wy betreurden zeker zeer, dat wy niet de wateren zagen spelen. Onnoemlyk groot zyn de Orange boomen hier in aantal, maar de manier van snoeyen beviel ons niet.

Wy wandelden na 5 uren in het paleis & park doorgebracht te hebben, nu naar het station terug. – Waren weer opgetogen over de inrigting, daar wy nu in eene zaal werden gelaten die men naauwelyks kon afzien, met gas verlicht & met banken met rood fluweel bezet, men zoude denken in een groote danszaal te komen. –

Wij namen by ons retour een fiacre & reden naar Palais-Royal. – hier bezochten wy successively eenige mindere estaminet waar men rookte, doch waar desniettenstaande even zeer luxe was in spiegels en ameublement, wy wilden juist naar huis gaan, toen wy onder in eene der kelders onder eene winkel in de gallery van het P[alais] Royal eene vervaarlyke muzyk hoorden. wy gingen er heen & zagen een orkest uit geheel blinde virtuozen bestaande, en een Theater zoo groot als een groote etenstafel, waar met veel succes allerlei kunsten werden vertoond. & zelfs comédie gespeeld. Wy amuseerden ons een tydlang met er naar te zien doch vonden het zelfs hier niet plat of gemeen zoowel wat de acteurs als wat de comedianten aangaat.

[4d] Maandag 12 – Wy dejeuneerden heden in het Logement, gingen daarna een fiacre nemen & vervolgens het *Palais de <l'institut>*⁷¹ tegen over het Louvre aan de Seine gelegen, zien. – Wy zagen hier de biblioth[ee]k van Mazarin⁷², maar anders niets, er zoude dien dag eene séance zyn, maar daartoe hadden wy geen tyd. Wy bezochten vervolgens het palais des Beau arts maar konden dit heden niet zin tot onzen spyt. – Daarna rigtten wy onzen weg op het *Palais Luxembourg*, 't geen uitwendig een zeer prachtig voorkomen heeft, maar nog niet voltooid is.⁷³ Wy zagen hier eerst eene collectie van schilderstukken van levende meesters, waaronder zeker voortreffelyke stukken waren, verder schoone standbeelden, vazen &c &c. In eene der zalen konden wy de prachtige trap van dit paleis zien. –

Eene andere cicerone⁷⁴ liet ons nu een ander gedeelte van het paleis zien namelyk de kamers welke weleer Maria de Medicis⁷⁵ vrouw van H[endrik] IV⁷⁶ & moeder van L[odewijk] XIII bewoond had, naderhand bewoonde L[odewijk] XVIII⁷⁷ dezelve Doch by zyne vlucht in 1791 had hy alle kostbaarheden geborgen, dus de dorures⁷⁸, schilderyen &c. dezelve zyn 20 J[aar] in het Louvre geborgen gebleven & na zyne terugkomst op den troon heeft hy alles weer hersteld in vorige order. – Onder *de terreur* werd dit palais tot een gevangenis gebruikt & men ziet nog de sporen van vernieling aan de twee schoorsteen in de schoone slaapkamer van M[aria] de Medicis, welke door de gevangenen in hunne vreugde waren volbragt, toen zy eensklaps hunne vryheid kregen. – onlangs was een dier voormalige gevangenen in het paleis geweest & had die schoorsteen herkend – ook de kapel zagen wy. – De vergaderzaal van de Prins⁷⁹ konden wy ongelukkig niet zien, daar dezelve gebouwd wordt.

Wy bewonderden echter ter loops de schoone tuin van het Paleis in de hoop van er spoedig weer terug te kunnen komen.

[5a] Wij begaven ons nu naar het palais de Justice, welk gebouw ons zeer groot maar ook zeer onregelmatig voorkwam.⁸⁰ – La salle des Pas-Perdus⁸¹ is voorzeker een merkwaardig en zeer oud gebouw. – er heerschte overal veel drukte. – Wy kwamen eerst in eene kamer teregt waar de Cour Royale zitting hield. – de kamer was donker, niet byzonder groot & smerig. – een proc[ureur] las eene conclusie voor maar zoo gaauw, dat men het byna niet verstaan kon. De regters, welke in een 4 kant gestoelte zaten, zonder echter de kant tegen het publiek te bezetten, maar zonder tafel in het midden, & ieder met een lessenaartje voor zich, zaten als

71 Palais de l'Institut, ook genoemd Paleis Mazarin en later Bibliothèque royale en daarna Nationale Bibliotheek.

72 Jules Mazarin (1602-1661). Staatsman, kardinaal en kunstverzamelaar.

73 Paleis Luxembourg werd gebouwd tussen 1612 en 1620. Blijkbaar werd het verbouwd.

74 cicerone: gids.

75 Maria de Medici (1573-1642), getrouwd met Hendrik IV en koningin van Frankrijk.

76 Hendrik IV (1553-1610). Koning van Frankrijk.

77 Koning Lodewijk XVI (1754-1793) (niet Lodewijk XVIII) vluchtte met zijn gezin in 1791 maar werd herkend en naar Parijs teruggebracht. Lodewijk XVIII (1755-1824) was tussen 1814 en 1824 koning van Frankrijk.

78 dorures: verguldsel.

79 Een van de zonen van de koning.

80 Het paleis van Justitie maakt deel uit van een complex gebouwen, waar ook de Sainte-Chapelle en de Conciergerie toe behoren.

81 La salle des Pas-Perdus: wachtkamer.

ware bandrekels, & ik geloof zeker, dat er sommigen in slaap waren. – Vervolgens zagen wy eene andere chambre de la C[our] R[oyale] – hier was een advokaat aan het repliceren⁸², waarby hy verbazend vele gebaren maakte & byzonder schreeuwde & voorwaar zyne tegenparty niet spaarde. – Ook hier was geen tafel voor de regters, maar hadden elk twee een soort van lessenaar. – De meeste regters waren gedooveerd⁸³. – Ook hier heerschte geen de minste decorum. – Het kwam my voor, dat er veel gemeen volk kwam om eens regt gemakkelyk te kunnen slapen. Wy zagen eindelyk ook nog de Cours de Cassation, waarvan het lokaal my veel deed denken aan dat van den Hoogen Raad by ons, hoewel dat wel iets kleinder is. – Hier was het even slaperig & naar, & vreemd dat de stoel van den Presid[ent] niet gebruikt werd. – ook hier hing het levensgrootte portrait van L[ouis] Ph[ilippe] & onder het zelve stond een leuning stoel even als of hy wel eens kwam presidieren! De chambres correctionelle &c. waren niet open heden. –

Ik begaf my nu naar den heer Gueriche Secret[aris] van Legatie daar de heer Fagel absent was. – daarvan terugkerende zagen wy een omnibus gereed [5b] staan om naar Neuilly te gaan, wy stapten daar in & reden eerst naar het Bois de Boulogne & vervolgens wandelden wy naar Neuilly. In het Bois de B[oulogne] zagen wy de werkzaamheden der fortificatien, die met veel kracht worden doorgezet, wy zagen dat de grond alhier zeer steenachtig was. – Het Bois de B[oulogne] schynt eene zeer uitgestrekte & geliefkoosde wandeling te zyn, de gedeeltens, die wy ervan zagen, waren niet zwaar van hout. Wy dineerden vervolgens in eene restauratie maar konden tot onzen spyt niets van het paleis Neuilly noch van het park zien. – In tegen overstelling zagen wy byzonder veel soldaten, & in het park behalve infanterie zelfs vedetten te paard staan. – Infant[erie] schuttery & cavallerie schynt hier de wacht te betrekken. De wegen welke van hier meest allen op den schoone Arc de triomphe uitloopen zyn verrukkend schoon, en breed. – Neuilly is een groot dorp. –

Onderweg stapten wy weer in een omnibus, dat hier zoo gemakkelyk gaat, & reden naar het Palais Royal, en passant zagen wy nog eene kerk (R[ooms] C[atholiek]) in de rue St Honoré & bewonderden de schoone hôtels van vele vreemde Ambassad[eurs]. – de kerk was onbeduidend. – In den morgen hadden wy nog de St Roch⁸⁴ gezien welk zeer schoon gebouw is, & waar wy de graft[ombe] van P.C. Racine⁸⁵ & ook van vele voorname fransche edellieden zagen. –

Wy begaven ons nu nog eens naar de post & ik werd door een brief van M[oeder] verheugd. – In de groote opera konden wy geene plaatsen krygen, weswegen wy naar het P[alais] R[oyal] reden & aldaar in een cabinet de Lecture des Holl[ande] H[an]d[e]lsblad & het Journaal de la Haye lazen. –

Van hier gingen wy het Th[eatre] du P[alais] Royal bezoeken, wy vonden de zaal klein, maar als altyd zeer prachtig gedecoreerd en verguld. de troep beviel ons zeer goed. – La Sallé heette het stuk. Wy troffen het al zeer raar⁸⁶, dat juist de heer van der Stronck ambassad[eur] [5c] van Prins W[illem] V⁸⁷ in een stukje comparerend, natuurlyk veel aanleiding tot spotterny gaf. – Wy merkten op hoe de franschen ingenomen zyn met jeu de mots⁸⁸ & het gemeen vatbaar schynt om de fynste aardigheden te begripen.

De winkels zagen wy dezen avond en het P[alais] Royal was goed verlicht en waren over der zelve pracht wezenlyk verstomd. – Wy gebruikten in eene restauratie nog een glaasje groc & spoedden ons toen, weer vry vermoeid, naar huis. –

Dingsdag 13

Na wederom ons dejeuner in het P[alais] Royal genomen te hebben spoedden wy ons naar de Koninkl[ijke] B[ibliotheek] waar wy een aantal ryke zalen, met boeken voorzien, doorliepen, & vervolgens de ryke

82 repliceren: antwoorden op het eerste verweer van de gedaagde.

83 gedooveerd. Mogelijk wordt bedoeld doof of als verdoofd.

84 Saint-Roch, gebouwd in een overdadige barokstijl tussen 1653 en circa 1750. De voorgevel is uit 1736.

85 Mogelijk een gedenksteen voor de dichter en toneelschrijver Jean Racine (1639-1699), mogelijk ook diens zoon Louis (1692-1763), ook dichter. Jean Racine werd begraven op het Saint-Etienne-du-Mont-kerkhof in Parijs.

86 raar: zeldzaam.

87 Prins Willem V (1748-1806). Stadhouder tot 1795.

88 jeu de mots: woordspelingen.

verzameling van munten, oudheden & rariteiten bezagen, waaronder de stoel van Dagobert⁸⁹ & de wapenrusting van François I⁹⁰ onze aandacht zeer trokken. –

Het is deze verzameling welke eenige jaren geleden zoo veel geleden heeft door inbraak & diefstal. – men wees ons nog eenige kostbare stukken aan welke men gelukkig weer had kunnen meester worden. –

Wy zagen hier ook eenige zeer kostbare manuscripten en brieven van beroemde personen. – De platen & teekeningen zyn ook zeer belangryk & op de publieke dagen kan iedereen ze vry doorzien. – Wy gingen vervolgens het beursgebouw zien, 't welk ons ook buiten gemeen beviel & hetwelk in eenen zeer grootschen styl byna als de kerk Madelaine⁹¹ gebouwd is. – Wy woonden een oogenblik de zitting van het Trib[unaal] de Commerce by & zagen hier hoe verbazend vele zaken in korte oogenblikken wierden afgedaan. – Wy begaven ons nu naar de Place-Royale, waar wy het standbeeld van L[odewijk] 14 hem door L[odewijk] 18 daar ter eere geplaatst zagen. –

Wy namen nu een fiacre & reden eerst naar het Palais de Justice, waar het nu zeer druk was [5d] & waar overal in de Salle des Pas-Perdus alles dooreen liep, magistratspersonen, regters, advokaten &c. &c. –

Wy meenden een oogenblik de Chambre Corr[ectionnelle] N° 7 by te wonen doch konder er niet in komen, weshalve wy ons voornamen, dit nog eens weer te proberen.

Wy lieten ons nu naar de Jardin des Plantes brengen & bezagen daar de overheerlyke serres, welke door middel van een kaartje voor een ieder kosteloos te zien zyn. – wy bezagen ook de kerk St Germ[ain] l'Auxerrois. Vervolgens zagen wy de menagerie welke nu voor het publiek open was. – Niets trok meer onze aandacht dan de Giraffe, de beeren in hunne kuilen, de leeuwen &c. en eene zeer groote als het ware vogelkooi waar apen, vreemde honden, katten &c. &c. rondsprongen. – vooral de apen werden door het Paryssche volk dat hier in groot getal rondliep, met vermaak betracht. – de geheele inrigting is waarlyk schoon & Paryswaardig. – daar wy nog zoo veel te doen hadden lieten wy de kabinetten van Nat[uurlijke] historie & Mineralogie maar varen. – Wy wilden nu de Gobelins⁹² gaan zien, maar dit was mis, wy moesten ons getroosten dit op een ander dag te doen. –

Dientengevolge begaven wy ons naar de *Salpêtrière* & bezagen deze colossale & schoone inrigting. – 5000 ongelukkige, oude of gekke vrouwen worden hier verpleegd. – alleen wanneer men medie[sch] doctor is, mag men de krankzinnigen zien. –

Wy zagen dus alleen de zalen voor de oude vrouwen, welke allen even net & zindelyk waren. – dagelyks worden er 4½ os verbruikt. – de gedeeltens voor het linnen, & vooral de waschery <was> zeker op <groter> schaal even als de keuken ingerigt, dan wy tot dus ver gezien hadden. – de kerk zagen wy ook

Wy namen nu eenen fiacre & reden naar het Pal[ais] Roy[al], alwaar wy eindelyk goedkoop & wel een diner kregen voor fr[ancs] 2. –

[6a] Na ons diner namen wy in een zeer lief caffè in de tuin van het P[alais] R[oyal] de koffy, gingen toen een weinig rondwandelen & de Holl[andse] couranten lezen, ons tevens voor 14 dagen a fr[ancs] 3 per tête abonnerende. – Ik zag hier den gewezen Academiegenoot Brouwer. –

Wy begaven ons vervolgens naar de Varietés op *de Boulevards*, welk théâtre ons niet zoo beviel als dat in het P[alais] R[oyal]. het lokaal &c. was echter niet minder. – de warmte hinderde weer niet, dat alles vol was & bezet. – Wy namen na het théâtre nog een glas ys in een allerprachtigst caffè, naar het my voorkwam, dat den groote wereld [er] nog al kwam. –

Woensdag 14 Wy namen dezen morgen een bad in de buurt 't geen ons wel beviel; vervolgens gingen wy in een café op de boulevards dejeuneren, waarna wy ons naar de *Chapelle Expiatoire*⁹³ begaven. – dit gebouw is niet groot maar met smaak gebouwd. – men vindt er de standbeelden van L[odewijk] XIV & zyne

89 Dagobert I (602-639). Koning van Frankrijk.

90 Frans I (1494-1547). Koning van Frankrijk.

91 De neoclassicistische kerk Madelaine heeft een façade als een Griekse tempel.

92 Gobelins. De koninklijke gobelin-fabriek aan de oever van de Bièvre in Parijs.

93 De Chapelle Expiatoire werd in opdracht van Lodewijk XVIII (1755-1824) gebouwd ter nagedachtenis aan Lodewijk XVI en Marie Antoinette.

gemalin⁹⁴ & van den eersten zyn testament geschreven op het piedestal & van de Koningin eenen brief aan haare schoonzuster Ma^{de} Elisabeth⁹⁵. – deze kapel stond op de plaats waar vroeger het kerkhof la Madeleine was & waar behalve het vorstelyke paar duizenden zyn begraven, die onder de guilotine vielen zoo wel de eerste slagtoffers als naderhand Robespierre⁹⁶ c[um] s[uis] zelf.

Wy reden nu over de Ch[amps] Elysées naar het paleis des Beauxarts en bemerkten onderweg reeds de groote voorbereidselen voor eene gouvernements illuminatie by gelegenheid der July feesten. –

Het paleis des Beauxarts⁹⁷ geheel onder L[ouis] Ph[ilippe] gebouwd is nog lang niet afgewerkt, maar zal eenmaal een zeer schoon monument van de fransche kunsten & wetenschappen worden. – Het was alweder een zeer colossaal en prachtig gebouw. – Voor ziet men eene portique welke van (?)⁹⁸ is overgebracht & van zeer oude dagteekening is. – Over het geheel ziet men hier een aantal oude overblyfselen van zuilen & beeldwerken welke hier worden bewaard. –

De zaal der schilderstukken allen bekroond, & waarvan ten gevolge de jonge kunstenaars eene reis naar Rome maken [6b] trok zeer onze aandacht. –

In eene andere zaal zagen wy eene copie van het beroemde stuk van Michel-Angelo⁹⁹ te Rome, *de hemelvaart* verder afgietsels van vele voorname standbeelden, als de beide graftombes der Medicis & de schoone deur der kerk te Florence. verder een aantal standbeelden als van Moses &c. waarvan vele nog niet eens waren uitgepakt. – Daar O[ptenoort] eene commissie moest gaan doen, bleef ik nog wat doorwandelen in deze hoek der stad & bezocht toen eene bloemmarkt, waar ik vele schoone bloemen, rozen &c. zag, doch met bevreemding opmerkte dat om elke pot, hoe groot ook, een groot wit papier by wyze van *buil* was gedaan, zoodat het altyd scheen als of het een bouquet was. – Ik ging nog eens naar de Morgue kyken waar nu 2 mans lagen, en eene vrouw flauw voor de deur, die juist haren man ontdekt had, in eenen der gestorvenen. –

Ik begaf my ook nog eens naar het paleis de Justice waar het weer zeer druk was, doch waar ik geene correct[ionelle] kamer kon vinden, die open was. – Ik woonde een oogenblik de assises¹⁰⁰ by, waar my voorkwam, dat een bankeroetier te regt stond, maar ook hier en in andere regtzalen vond ik geen de minste <decorum>, de zalen, & tafels &c vuil smerig & de regters gewonelyk zeer ongemanierd.

Ik begaf my vervolgens naar het P[alais] R[oyal] waar ik O[ptenoort] rendezvous had gegeven. –

Wy meenden nu naar Père la chaise te gaan & zaten reeds in de fiacre toen het zoo begon te regenen, dat wy ons plan moesten veranderen, wy wilden dus naar de Puitse Artrésien¹⁰¹ gaan & toen wy den langen rid gemaakt hadden, onder stevige stortregens konden wy niets te zien krygen!

wy gingen dus terug naar het P[alais] Royal aten daar & gingen toen wat wandelen langs de ongehoorde prachtige winkels die men hier overal ziet. – Wy bezochten twee zeer schoone passages *Colbert Nieuwe* & *Panoramas* – daar het steeds regende, dat het goot, kon men de voordeelen [6c] van dergelyke passages leeren opmerken, maar het is & blyft toch altyd zeer vroeg donker in die winkels & dit spreekt van zelf. – ze zyn echter vreemd om te bezien. – men heeft gewoonlyk een <middenpunt> 't geen dan als het ware een rond salon uitmaakt van waar uit 2 à 3 of 4 passages zich uitstrekken. –

Wy gingen dezen avond naar Franconi. – de inrigting hier is heerlijk, en voor ons, die niets anders kennen als kermistenten, was de indruk van dit colossaal Amphi theater groot. – men zegt er 6000 menschen in kunnen. –

alles met brillante gaskroonen verlicht. – het geen uitgevoerd werd was zeer goed & de pracht der costumes voortreflyk. – ook hier zagen wy weer overal schildwagten, Infanterie & Cavallerie, (ofschoon te voet.)

94 Lodewijk XIV (1638-1715) koning van Frankrijk, en waarschijnlijk zijn eerste echtgenote Maria Theresia van Oostenrijk (1638-1683).

95 Elisabeth Charlotte van de Palts (1652-1722).

96 Maximilien de Robespierre (1758-1794). Leider van de terreur door de Jacobijnen.

97 Het paleis des Beaux-arts is niet identiek aan het tegenwoordige gelijknamige museum.

98 Van Ittersum licht zijn vraagteken niet nader toe.

99 Michelangelo Buonarroti (1475-1564). Veelzijdig kunstenaar.

100 assises: criminele rechtbank.

101 Puits Artésien: artesische put, een put waar water uit omhoog spuit.

Wy namen een fiacre, waarvan er misschien wel 600 te krygen waren & spoedden ons naar het P[alais] R[oyal] waar wy nog een glaasje ys gebruikten & toen naar huis gingen.

Donderdag 15. – Wy dejeuneerden te huis & namen toen een fiacre waarmede wy naar de Barr[ière] St Denis ons lieten brengen. De drukten welke hier heerschte was wederom onbeschryfelyk, & men moest dikwerf lang wachten voor men met zynen wagen vooruit kon komen. – Men passeert eerst de Porte St Denis & door de Barr[ière] waaruit men zien kan hoezeer Parys zedert de tyden van L[odewijk] XIV is aangewonnen in grootte. ook deze poort is zeer schoon & toegewyd aan L[odewijk] XIV. – Wy namen nu plaats en zaten boven op de banquettes. Wy bewonderden weer de ruime aanleg der chaussée maar vonden tevens, dat de overgrootte voorstad van Parys, van deze kant <vuil> smeurig & leelyk is. – te St Denis 2 uren van Parys spoedden wy ons dadelyk naar de cathedrale. – Wy waren opgetogen reeds van het uiterlyke dezer geheel gothische kerk, welke ook zeer wordt verbeterd & hersteld, zoo als men dit [6d] trouwens van alle openbare & gouvernementsgebouwen hier & in & om Parys trouwens zeggen kan. – Het inwendige der kerk is waarlyk treffend. – Deze kerk had in de revolutie van [17]93 zeer veel geleden, de koninkl[ijke] graftombes & ook die van anderen waren vernield & verwoest & de kerk zelve tot een fourrage magazyn ingerigt. – Veel heeft men nog gered, veel dat beschadigd was vernieuwd. – men vindt er de heerlykste glasschilderyen & waar dezelve ontbreken worden ze nieuw gemaakt. – In het schip der kerk heeft men rondom schoone graftombes, waaronder vooral die van Fr[ans] I & zyne vrouw¹⁰² & L[odewijk] 13 & vr[ouw]¹⁰³ uitmunten. Wy stegen vervolgens in de kelders & zagen daar de grafsteden van Clovis den I¹⁰⁴ tot aan L[odewijk] XV toe. – In eene andere kelder, door Napoleon vroeger ingerigt & met yzeren deuren met 3 sloten voorzien liggen de overblyfselen van <L[odewijk] XVIII>¹⁰⁵, L[odewijk] XVI & zyne vrouw¹⁰⁶, den hertog van Berry¹⁰⁷ &c. – deze kelder is niet te zien. – het maakt voorzeker een wonderbaren indruk al die ryen van koningen & vorstinnen zoo rustig neder te zien liggen, er zyn monumenten by, die groote kunstwaarde hebben. –

Wy gebruikten nu nog wat in een restaurant & namen een <coche> alias *koetskar*, met N° 2020 er op en reden hiermede naar Montmorency. – St Denis leverde namelyk niets merkwaardigs meer op, heeft 20,000 zielen inwoners, er heerscht door de nabyheid van Parys steeds eene zeer groote drukte. –

Montmorency, bekend door zyne schoone omstreken, is een dorp van <Heer Juw.> & ligt zeer hoog. –

Wy bezagen eerst de kerk die weinig byzonders oplevert, vroeger met eene schoone graftombe der Montm[orency's] prykte welke echter even als hun kasteel in [17]93 verwoest is. Den kerk had toen veel geleden & is nog onlangs zeer bestolen. – wy gingen nu naar een restaurant en namen een' guide, geen gebruik willende maken van ezels noch paarden die ons werden aangeboden

[7a] wy hadden nu nog 2 uren voor ons & hebben dezelve wel besteed, daar wy eene allerheerlykste wandeling rondom Montmorency gemaakt hebben. – Montm[orency] is omgeven van alle kanten van de schoonste buitenplaatsen waar vele Paryssche maar ook Eng[else] & Poolsche families zich des zomers nederzetten, de gezigten die men van deze hoogtens heeft op Parys &c &c. & in de nabyheid op een aantal dorpen, & schoone landgoederen zyn waarlyk overheerlyk, het was daarby zeer helder zoodat men zeer ver & vooral Parys in al derzelve uitgestrektheid zien kon. – Ook het dorpje Enghien zagen wy voor ons liggen met een vry groot *meer* er bij. Wy betreurden niet vroeger hier gekomen te zyn daar wy nog van zoo vele wandelingen hoorden & wy waren wezenlyk regt in onzen schik, verwyderd van het woelige Parys nu eens de schoone natuur rustig te kunnen admireren. –

Wy bezagen verder nog den zeer schoonen & wydberoemden boom (tamme castagne) waaronder J.J. Rousseau¹⁰⁸ menig uur zyns leven gesleten had. – & tot onze verwondering zagen wy hier onafzienbare

102 Frans I (1494-1547) koning van Frankrijk. Getrouwd met Claude de France (1499-1524) en met Eleonore van Spanje (1498-1558).

103 Lodewijk XIII (1601-1643) koning van Frankrijk. Getrouwd met Anna van Oostenrijk (1601-1666).

104 Clovis I (465-511). Koning van de Franken.

105 Lodewijk XVIII (1755-1824). Koning van Frankrijk.

106 Lodewijk XVI (1754-1793) koning van Frankrijk. Getrouwd met Marie Antoinette van Oostenrijk (1755-1793).

107 Charles hertog van Berry (1778-1820).

108 Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). Schrijver en filosoof.

velden met hakhout van tamme castanjes bepoet, waarvan men hier hoepels maakt, & welke om de 6 J[aar] gehakt een zeer goed revenu oplevert. men ziet hier byna geen ander houd, & nimmer zag ik zwaarder boomen van dit hout, dan op de zoogen[aamde] dansplaats van het dorp waar alle zondagen gedanst wordt. – Wy bezagen ook de *hermitage* woonplaats van J.J. Rousseau welke men echter, ongelukkig, niet meer zien mag van binnen, wy moesten ons dus maar bepalen het van buiten aan te zien. – Om 6 uren vertrokken wy weer, namen weer plaats boven op & hadden toen gelegenheid om optemerken, dat het weer hier ook zeer variabel is, daar het weer koud was geworden. Wy wandelden nu een tydlang over de Boulevards, gingen een oogenblik in een café comédie waar men zonder entree [7b] kan zien spelen, doch waar men voor alles ook dubbeld moet betalen. – Wy bemoeiden ons weinig [met het] spel, & bleven er kort, maar vonden toch al weer de zaal heerlijk mooi & netjes. –

Wy bezochten verder eenige groote monster-Bazars & passages welke nu allen met gasverlicht een overheerlyk effect maakten: het begon echter weer zeer te regenen weswegen wy een fiacre namen & naar 't P[alais] R[oyal] reden, hier wandelden wij wat rond & nadat wy het Handelsblad hadden gelezen & gesoupeerd gingen wij naar huis. –

Vrydag 16 – Wy dejeuneerden heden zeer aangenaam in den tuin der Tuileries en lieten ons toen naar Père la Chaise brengen, 't geen op eene groote afstand ligt. –

Wonderbaar is de indruk die deze reusachtige begraafplaats op my maakte. – Dezelve was meer vreemd dan aangenaam, in Duitschland geven de begraafpl[aatsen] aangenamer indruk. –

Dit is volslagen eene tweede stad Parys met eenige groote hoofdstraten en verder onregelmatige gangen & stegen. De gedenkteeken staan er zoo menigvuldig, dat het volkomen eene stad gelyk, te meer daar zommige monumenten huizen zyn met kapelletjes er in. – De begraafplaats ligt geheel tegen & op de hoogte aan; & van het hoogste punt af heeft men een overheerlyk gezigt op Parys. Men ziet verder dat de Paryzenaars hunne graven niet verwaarloozen, op de meesten zag men immortellen kranzen, levende bloemen, potten met bloemen &c. &c. – op eene zag ik tot myne bevreemding het gelitographieerde portrait van de afgestorvenen boven zyn graf hangen, het was een député de la chambre – Een overgroot aantal graftekens van beroemde mannen werden ons hier aangewezen, de oudsten zyn van Heloise & Abeillard¹⁰⁹, waar men nu nog dagelyks kranzen ophangt, Moliere¹¹⁰, la Fontaine¹¹¹ &c. de schoonsten & prachtigsten zyn van de Princes Demidoff¹¹², Casimir Périer¹¹³ &c. &c. de gemeene begraafplaats zagen wy ook. daar [7c] bepaalden zich de uiterlyke teeken tot zwarte houten kruizen & bloemen. in de verte gaven die honderde & duizende zwarte kruizen een wonderlyk effect. – Overall wierd gewerkt op dit reuzen kerkhof & men zag in de straten die er naar toe bragten vele fabrieken van graftombes &c:!!

Er wierden in dien tyd, dat wy er waren 4 lyken begraven, waarvan een garde national door zyne kameraden in uniform wierd begraven. –

Wy namen nu een fiacre & reden naar Vincennes, door de schoone *Barrière du Trone*. – Vincennes ligt ¾ uurs van die Barrière af. – toen wy daar kwamen hoorden wy dat L[ouis] Ph[ilippe] met zyne twee oudste zonen¹¹⁴ verwacht werden. – Wy zagen ook weldra 1 koets met 8 paarden & 2 met 6 aankomen, de Koning was aan de andere kant het Kasteel in gereden & kwam er hier weer uit. – er was veel beweging, & de escorte van cavallerie niet gering. – Ik zag met een zwenk den koning & de Prinzen. – de koning reed nu naar Fontenai waar een kamp is, ½ uur verder. – Daar wy zonder byzondere permissie niets van het kasteel mogten zien, reden wy spoedig naar het kamp, in de hoop van hem daar nog beter te zien. – de inspectie over die troepen was echter zoo spoedig, dat ZM. net weg reed toen wy er aan kwamen. – Wy hadden ons dus voor niets zeer vermoeid & nogal een duure toer gemaakt. – Wy reden nu weer naar Parys & wel naar den

109 Pierre Abélard of Abailard (1079-1142). Theoloog. Hij had een seksuele relatie met zijn leerlinge Heloise en werd daarvoor gestraft.

110 Jean-Baptiste Poquelin genaamd Molière (1622-1673). Schrijver.

111 Jean de la Fontaine (1621-1695). Dichter.

112 Lid van de Russische familie Demidoff of Demidov die geparenteerd was aan de Bonaparte's door het huwelijk van Anatole Demidov (1812-1870) die trouwde met Mathilde Bonaparte (1820-1904).

113 Casimir Pierre Périer (1777-1832). Eerste minister van Frankrijk.

114 Louis Philippe (1773-1850) koning van Frankrijk met Ferdinand Philippe en Louis Philippe.

tuin der Tuilerien, waar wy nog wat wandelden toen in het P[alais] Royal gingen eeten & vervolgens naar de groote opera gingen, waar wy de *Robert le Diable* zagen, maar wezenlyk moesten bekennen, dat wy die opera even goed, alhoewel op minder groote schaal, maar anders niet minder fraai & prachtig in den Haag hadden zien geven. – Wy gingen daarna naar huis, daar wy zeer vermoeid waren.

[7d] *Zondag 18* Wy dejeuneerden weer in den tuin der Tuilerien, het was een over heerlyke morgen maar zeer warm, & het liet zich aan zien, dat het niet lang zoude duren, 't geen ook geschiedde.

Wy wilden vervolgens de spiegelfabriek gaan zien, doch dit was mis, alleen s'morgens van 8-10 uren is deze fabriek te zien. – Wy reden nu naar de Luxembourg, bezochten onder weg nog eens de schoone bloemenmarkt & wandelden geruimen tyd in de zeer uitgebreide & schoone tuin van het Paleis Luxemb[ourg]. – wy nuttigden in eene restauratie midden in den tuin gelegen een & ander, & gingen toen achtereenvolgens zien eene schoone kerk *Val de Grâce*¹¹⁵ genaamd behorende tot een milit[air] hospitaal & daarna het *Observatorium* van welks dak of plat men een over heerlyk gezigt heeft op Parys &c. – wy konden verder niets zien zonder speciale permissie van den Directeur & daar er juist collegie was, konden wy de groote zaal ook niet zien, maar hadden het genoeg van eenige oogenblikken *Arago*¹¹⁶ te hooren spreken. – de zaal was eivol, zoo wel Heeren als Dames; tot op de trappen toe stonden de menschen. –

Wy bezochten nu *Les enfants trouve's*¹¹⁷ zagen de manier hoe men ze in een *tronc* legt & verder de geheele inrigting; die zeer merkwaardig is, & zich door overgroote netheid onderscheidde, het was aardig in die zalen zoo veel wiegjes van yzer te zien en eene 80 in de rondte, eene groote *brits* voor de kagchel staande diende om de kinderen desnoods te verwarmen. Zoodra ze wat grooter worden, worden ze op het land besteed, 300 waren er opgenomen, doch het getal is onbepaald. Wy zagen ook de zalen der zieke kinderen, op eene deur stond *notre pere & mere nous ont abandonné mais Dieu nous a reçu & a soin de nous*. – Wy gingen nu naar de *Göbelins* [8a] Daar het een publieke kykdag was, vonden wy eene groote menigte menschen aldaar. ook hier heerschte weer veel order, & men ging successivelyk alle zalen door & alle ateliers, waar men overal druk zag werken. – Verwonderlyk schoon waren de stukken welke wy onderhouden zagen, het zyn in waarheid portraitten & schilderstukken. – vele stukken zagen wy onderhouden die bestemd waren om in Versailles & het Louvre nog geplaatst te worden. – In de zaal der Expositie zagen wy een portrait van L[ouis] Phil[ippe] dat waarlyk overheerlyk schoon was. –

Wy reden nu naar het Hotel-Dieu eene inrigting voor 1000 mannen zoowel als vrouwen, die eene temporaire ongesteldheid of accident, ongeluk &c. gekregen hebben. – Niets verwonderde ons meer, dan de overgroote netheid in dit colossale gebouw, waar dagelyks 1 os behalve het veele kalfsvleesch & kippen &c. gegeten worden. –

De vloeren blinken overal als spiegelglas. – wy zagen zalen waar 60 à 70 bedden stonden, alle van yzer, zonder eenig ongedierte, allen met zeer heldere witte gordynen omgeven. – Wy bezagen alles, de ziekenzalen, infirmerie, de tuinen, de keukens, apotheek, de zaal der dooden &c. &c. maar waren wezenlyk er over uit. – onlangs heeft dit Hotel nog een legaat van 4 mill[ioen] van den heer Feuchères gekregen. – men zal nu eene vleugel totaal afbreken & op eene andere plaats aan de andere kant weer opbouwen, daardoor een aantal huizen moeten onteigenen, eene straat vernietigen &c &c. alleen omdat die vleugel van het gebouw te dicht langs de Seine stond, 't geen voor ongezond werd gehouden! – !

Wy gingen nu naar het Pal[ais] Royal, waar wij de courant laz en & vervolgens naar ons Logement om te gaan eeten. Wy aten hier wezenlyk goed & waren dienaangaande zeer te vreden. – Na den eeten gingen wy in het beroemde *Café de Paris* [8b] op de boulevards koffydrinken & zagen met veel genoeg het onnoemlyk aantal menschen, & rytuigen, dat daar telkens passeerde. – Ongelukkig begon het weer te regenen & wel zeer sterk. – Wy moesten dus onze toevlugt nemen om nat in de passages te gaan wandelen, by welke gelegenheid ik eenige *emplètes*¹¹⁸ maakte waarna wy ons naar huis begaven

115 De barokkerk Val-de-Grâce werd tussen 1645 en 1667 gebouwd in opdracht van de echtgenote van Lodewijk XIII, Anna van Oostenrijk.

116 François Arago (1786-1853). Fysicus en astronoom.

117 *Les enfants trouve's*: het vondelingenhuis.

118 *emplètes*. Emplette: inkoop, de aankopen.

Zondag 18 dezen morgen liet zich ongelukkig het weer zeer slecht aan zien & het kwam ons voor dat het klimaat hier, althans dit zomer, even veranderlyk is, dan by ons. – algemeen klaagt men dan ook over de byzonder & by menschenheugen byna ongekende regenachtige & ongestadige zomer. –

Zondag 18 – het weer liet zich slecht aan zien 't geen ons te meer speet, daar wy uit de courant zagen, dat de groote wateren te Versailles zouden speelen, iets dat men nergens zoo prachtig kan zien. – Wy besloten evenwel om naar Versailles te gaan. Wy dejeuneerden eerst op de boulevards, namen toen een fiacre en reeden daarmede naar de Kerk Notre Dame de Lornette¹¹⁹, welke in nieuwen styl gebouwd & zeer net is. in den winter kooft hier nog al veel de beau monde. –

Van daar reden wy naar het *conservatoire des Arts & metiers* bestaande in een zeer groot aantal modellen van machines voor allerlei fabrieken, stoomboten &c, welke in der tyd bekroond zyn geworden. Dit alles staat al weer in een zeer colossaal gebouw. –

Wy spoedde ons nu naar de Place Caroussel & namen in een omnibus plaats <om> nu eens naar Versailles te gaan met de *Rive gauche*. Er bestaan <namelyk curieus> genoeg, twee spoorwegen naar Versailles, welke elkander veel kwaad doen. –

Deze weg is wat de gezigten aangaat mooier & merkwaardig door een lange via-duct, zynde een colossale brug welke over een vallei heen gaat & waaronder men tuinen & huizen ziet. – het was juist toen [8c] wy op weg waren een waar nood weer, storm & regen geen gebrek. – daarvoor was de toevloed van menschen ook gering. –

Te Versailles gingen wy maar weer dadelyk het museum zien & zagen nu tot onze vreugde nog een aantal zalen welke wy de vorige keer gemist hadden. b.v. de zaal der koningen, & de voornaamste gebeurtenissen der restauratie. L[ouis] Ph[ilippe] & Ch[arles] X hangen boven elkander. – ook de schilderstukken omtrent Algiers, Antwerpen &c. boeiden onze aandacht. – Verder de (?)¹²⁰ Spaanssche gallery, waar men vele beroemde <mannen> van allerlei landen ook vele hollanders ziet. Tot onze smart hoorden wy nu dat de wateren wegens het slechte weêr niet zouden speelen, zoodat wy na nog een oogenblik in de tuin gewandeld te hebben ons weer op weg begaven & nu met de *rive droit* terugkeerden. – dit convoi nergens ophoudende legden wy den afstand van 4 uren in een ½ uur af.

Wy lieten ons nu per o[mn]ibus naar het P[alais] R[oyal] brengen. aten daar om 6 uren, gingen toen het h[an]d[e]lsb[ad] lezen & lieten ons toen brengen naar Tivoli waar wy echter werden afgewezen, uithoofde deze tuin wordt vernietigd wegens aan te bouwen nieuwe straten. Wy lieten ons derhalve naar een' anderen tuin brengen, la *Chaumière* over welke afstand wy ¾ uur noodig hadden om *te ryden*. – In de chaumiere vonden wy nog al veel menschen – het is een zeer schoone tuin met allerlei vermaken, onder anderen eene *montagne Russe*¹²¹ &c. Er wierd braaf gedanst & het orkest was zeer goed. –

maandag 19 wy dejeuneerden op de Boulevards, wandelden toen dezelve een eind wegs op & zagen eene begravenis. [8d] het huis was van onderen met zwart laken behangen, met witte rosetten opgenomen & met zilver borduursel & franjes, twee groote gordynen opgenomen en draperie versierden de ingang van het huis, in het voorhuis stond de kist met was kaarsen omgeven & met ryke kleeden behangen. – de lykkoets was ook zeer prachtig met veeren, zilver boordzel, franjes & sterren uitgemonsterd, de koetsen en de paarden even zoo, de koetsen zyn er byzonder voor gemaakt. – Wy bemerkten dat niemand byna het huis passeerde 't zy te voet of in een rytuig die niet zeer eerbiedig zyn hoed afnam. –

Wy bestelden nu in het Hôtel de Paris ons diner tegen 5½ uur & wandelden de schoone straat Richelieu & het Palais Royal door. – Wy namen nu een fiacre & lieten ons naar notre Dame brengen. – En passant bezochten wy de morgue waar echter niets te zien was. – Juist toen wy den toren van notre Dame beklommen begon het zeer sterk te regenen, het duurde echter niet lang & toen werd het nogal helder, het gezicht van deze toren op Parys is onbeschryflyk. – Wy hadden tot nu toe steeds nog maar van eene of andere zyde op Parys gezien, nu waren wy midden in de stad & zagen van alle zyden niets dan huizen & kerken & torens terwyl de Seine een overheerlyk effect maakt. – 378 trappen had ik beklommen. –

119 De klassicistische Notre Dame de Lornette.

120 Van Ittersum licht zijn vraagteken niet nader toe.

121 montagne Russe: achtbaan.

Wy reden nu langs de toren St Jacques de la Boucherie, waarvan de kerk jarenlang reeds is afgebroken naar de kerk St Eustache. – En passant bezochten wy eenige markten onderanderen ook de beroemde visch markt welke wel de moeite waard was om rond te loopen, de inrigting om de visch, baars, kreeften &c. goed te houden door steeds loopend water in bakken is zeer aardig, by sommige visschen lagen stukken ys.

De kerk St Eustache¹²² is zeer fraai & schijnt tot de oudste kerken te behooren. –

Wy bezagen verder nog eene stal van den koning, waar eenige schoone paarden stonden, doch de meesten zyn te Nueilly. Op de rytuigen bemerkten wy nergens een wapen van L[ouis] Ph[ilippe] maar altyd zyne chiffrs¹²³ zeer eenvoudig; het schynt, dat hy zyne wapenen heeft moeten afschaffen. – Wy zagen ook eene koets waar hy s' winters in rydt & welke kogel< -- >¹²⁴

[9a] Ik ging nu naar de Intendance de la <Liste> Civile om antwoord op myn briefje te vragen & kreeg gereedelyk de kaartjes die ik noodig had. – & beklom ook de colom van Napoleon¹²⁵

Wy namen nu weer een fiacre & reden naar het Palais Elyzée Bourbon, dat thans bestemd is voor de Reine Douair[ière]¹²⁶ & weinig byzonders bevat, als dat het door de duchesse de Berry¹²⁷ tot in 1830 bewoond werd, en dat in 1815 keizer Alex[ander]¹²⁸ & de Koning van Pr[uisen]¹²⁹ er in gelogeed hebben & vroeger Napoleon. – er is een mooie tuin by & de schoone collectie schilderyen welke vroeger dit paleis versierde zyn publiek verkocht. –

Wy reden nu naar het Champ de Mars, wy waren opgetogen over dit trotsche & schoone gezigt, nimmer zagen wij schooner veld. – l'Ecole militaire maakt ook een zeer voortreffelyk effect. – Wy reden het geheele plein over. Men was druk aan het exerceren, doch de menschen verdwenen als het ware. – Wanneer men bedenkt, wat alzoo op dit veld gebeurd is, dan is het wel een interessante plek gronds. –

Wy reden nu nog eens naar de Puits Artesie¹³⁰ – & hadden nu het geluk hem in volle kracht te zien werken ofschoon men ons niet wilde toelaten om binnen het hek te komen. Met groote kracht kwam het water te voorschyn & vulde een onderaardsch kanaal 't welk men reeds gegraven & in order heeft. boven de rooster myne handen houdende, kon men duidelyk de warmte bespeuren. – het water blyft steeds nog zwart & moet niet te gebruiken zyn!

Wy reden nu door het *quartier Latin* voorwaar geen schoon gedeelte van Paris, doch waar alleen studenten wonen, naar ons logement. – Wy verfrischten ons een weinig & wandelden toen naar het hôtel de Paris, om aan de table d'hôte te gaan. Hier aten wy voor 5 fr[ancs] per couvert zeer goed, & de toon was er ook goed. de tafel mag 20 couverts hebben gehad; na de soep werd meloen gepresenteerd.

Wy namen nu een kopje thee op de boulevard in het *café de Paris* & vonden hier door het schoone weder veel drukte.

Daar er in de opera een groot ballet gegeven wierd, konden wy hieraan niet resisteren & gingen er heen – Wy hadden er geen berouw van. – Eerst hoorden wy met veel genoegen de *Philbre*¹³¹ & toen het ballet *Giselle*¹³². nimmer zag ik zulk [9b] dansen als dat van Ma^{de} Grisi¹³³ &c. – het waren nu & dan compleet obligaten¹³⁴ voor 1 of twee beenen . . ook de decoratie's & de muzyk waren onovertreffelyk schoon. Daar het Ballet nieuw is, was het er zeer vol, & zaten wy 3 verdiepingen hoog, maar konden toch goed hooren.

122 De kerk Saint-Eustache werd in 1532 gebouwd.

123 chiffrs. Chiffre: monogram.

124 Beschadiging van het papier.

125 De kolom op de Place Vendôme, gemaakt uit door Napoleon op de Oostenrijkers veroverde kanonnen.

126 Marie Thérèse Charlotte van Bourbon (1778-1851), weduwe van Lodewijk XIX die één dag koning van Frankrijk was.

127 Maria Carolina (1798-1870) prinses van Napels, getrouwd met Charles Ferdinand hertog van Berry.

128 Alexander I (1777-1825). Tsaar van Rusland.

129 Frederik Willem III (1770-1840). Koning van Pruisen.

130 Puits Artesie. Puits Artésien: artesische put, een put waar water uit omhoog spuit.

131 *Philbre*. Mogelijk bedoeld: *philèbre*, dialoog van Plato waarin Socrates probeert vast te stellen of het opperste goed aan de kant van de rede ligt of aan de kant van het plezier.

132 Het ballet *Giselle* uit 1840.

133 Carlotta Grisi (1819-1899). Danseres.

134 obligaten. Obligaat: solo met begeleiding van andere instrumenten.

Wy zagen er de Prinzes Adelaïde¹³⁵, zuster des Konings, de Koningin Christina van Spanje¹³⁶ & de duchesses d'Orleans¹³⁷, Nemours¹³⁸ & Clementie¹³⁹ met de duc de Nemours¹⁴⁰; doch niemand nam eenige de minste notitie van hen. – Wy bemerkten nu nog hoe zeer de franschman enthousiast [is] voor schoon dansen, het applaudisseren hield tusschen beide niet op. –

Daar het reeds zeer laat was, spoedden wy ons dadelyk naar huis. –

Dingsdag 20 ten gevolge van een' brief van M[oeder] ontvangen ging ik naar de Post & zag daar, dat behalve een brief van M[oeder] die reeds eenige dagen daar gelegen had ook nog een brief uit Parys geschreven voor my aanwezig was. Deze brief was van Annette van Sw. & ik haastte my haar te gaan opzoeken in het Hotel Montmorency op de Boulevard Italien; ik zag haar s'avonds nog in de comédie, tgeen onder zoo vele gezigten die my allen onbekend waren my een aangename indruk gaf.

Wy gingen vervolgens met de spoorweg naar St Germain. – dezelve gaat op dezelfde plaats af als die voor Versailles &c. maar heeft eene andere rigting. –

Wy troffen het heden echter al zeer ongelukkig, daar het gedurig & onophoudelyk stortregende. – In de Kerk zagen wy de begraafplaats van Jac[ques] II koning van England als banneling (?) gestorven & begraven alhier 16 Sept. 1701.¹⁴¹ – Wy bezagen ook het groote & zeer antiek gebouwde slot, in de geschiedenis zeer bekend door een aantal beroemde personen die het bewoond hebben, het dient nu voor eene Militaire Gevangenis.

Wy bezochten nu de alom beroemde terras, van welke men een onbeschryfelyk mooi gezigt moet hebben [9c] op de Seine & een groote uitgestrektheid lands, zeer afwisselend bebouwd of met bosschen & dorpen bezaaid. – de regen verhinderde echter volkomen alle uitzigt. – dien ten gevolge konden wy ook geene wandeling in het bosch maken dat zeer uitgestrekt en beroemd is. – Wy gingen nu naar een logement, dat vroeger een oud kasteel & geboorteplaats¹⁴² van L[odewijk] 14 is geweest. Men heeft van hier een waarlyk onbeschryfelyk schoon gezigt, doch de regen bedierf alles. –

Wy dineerden hier zeer duur & gingen toen weer per spoorweg naar Parys terug. –

Wy gingen nu plaats nemen in het Théâtre français & hoorden daar met byzonder veel genoegen twee schoone stukken de Phèdre¹⁴³ van Racine¹⁴⁴ ? & Tartuffe¹⁴⁵, beide stukken werden onverbeterlyk goed gespeeld.

Het was ook hier zeer vol, & onder het publiek meer onrust, dan in de andere théâtres. de toespeling op het einde van de Tartuffe op *goede* vorsten werd met een vry sterk gefluit begroet, maar ook afgekeurd.¹⁴⁶ –

Na huis gaande bemerkten wy tot onzen spyt nog geene beterschap in het weêr.

Woensdag 21 Wy dejeuneerden op de Boulevards & besloten heden onze commissie's te doen, daar het weder zich op nieuw regenachtig voordeed. – Wy wandelden daarna naar de Tuileries, daar ik uit de courant gezien had dat L[ouis] Ph[ilippe] in de cour des T[uileries] eene revue zoude houden. –

By deze gelegenheid bemerkten wy de groote voorzorgen en maatregelen, welke men neemt om alle ongelukken & vooral attaques op L[ouis] Ph[ilippe] voortekomen, het krieoelde er van sergeant de villes, gardes municipales te voet & te paard & zelfs de Prefect van Policie was te paard, chefs de Police liepen er ook in groot aantal rond. Men hield ons op een groote afstand van het corps af, evenwel moet L[ouis] P[hilippe] by het bereiken der vleugels van weerskanten noodzakelyk onder het bereik van moorddadig

135 Adelaïde van Orleans (1777-1847).

136 Maria Christina van Bourbon-Sicilië (1806-1878). Weduwe van Ferdinand VII, koning van Spanje.

137 Helena van Mecklenburg-Schwerin (1814-1858). Hertogin van Orléans.

138 Victoria van Saksen-Coburg-Gotha-Koháry (1822-1857). Hertogin van Nemours.

139 Clementie. Marie Clémentine prinses van Orléans (1817-1907). Dochter van de koning.

140 Louis Charles Philippe van Bourbon, hertog van Nemours (1814-1896). Zoon van de koning.

141 Jacobus II (1633-1701), koning van England, had inderdaad in St.-Germain en Laye als banneling gewoond en was er gestorven. Hij werd begraven in de Engelse kerk van de Benedictijnen.

142 Lodewijk XIV was in 1638 geboren te Saint-Germain-en-Laye.

143 Phèdre. Caius Julius Phaedrus of Phaeder (15 v. Chr. – 50 n. Chr.). Latijns fabeldichter.

144 Jean Racine (1639-1699). Dichter en schrijver. *Phèdre* - uit 1677 - was inderdaad van Racine.

145 *Tartuffe*, een comédie van Molière.

146 Als de koning ingrijpt wordt recht gedaan aan de bedrogene.

geweer komen, het was dus juist op die punten, dat men de meeste voorzorgen nam. – Er werd revue gehouden [9d] over Infanterie, Curassiers, chasseurs te paard en artillerie (ligte) waarvan een gedeelte der manschappen op de caissons¹⁴⁷ zaten. –

Wy konden L[ouis] Ph[ilippe] zeer goed onderscheiden, toen hy onze zyde passeerde nam hy den hoed af & het volk groette hem aan onze kant zonder eenig gejuich echter de soldaten waren nog al luidrugtig.

L[ouis] Ph[ilippe] zit nog goed & stevig te paard & schynt nog eene goede chevelure¹⁴⁸ & zware <touffes>¹⁴⁹ te hebben, hy reed tusschen de Hertogen van Orleans & Nemours¹⁵⁰ in. beide, maar vooral de eerste, knappe menschen. Verder zagen wy de Maarsch[alk] Soult¹⁵¹, Gerard¹⁵² & Gourgaud¹⁵³ &c. – een menigte hofknechts in groot livrey reed tot onze verwondering achter aan den trein mede de gelederen door. – naderhand defileerden de troepen voor ZM. wederom onder groot gejuich. –

Wy hadden nu eene permissie gekregen om de stallen van den Koning in de faubourg St honoré te gaan zien & gingen en fiacre daar henen.

Wy zagen hier een groot aantal koetsen de eene nog kostbaarder & prachtiger dan de anderen, allen geheel verguld & beschilderd, welke nog dateerden van Ch[arles] X doch nu nooit meer gebruikt worden, ofschoon L[ouis] Ph[ilippe] er alweer zyn chiffré & de kleuren der natie op heeft doen plaatsen. – hy gebruikt echter die koetsen nooit meer. – Wy zagen hier ook het *attelage du sacre*¹⁵⁴ 't geen ongemeen prachtig is, maar nu ook nooit meer gebruikt worden, verder andere zeer kostbare tuigen &c. en eenige paarden onder anderen ook het paard, dat zooeven door den Koning bereden was, & welks ryk getuig & zadel &c. wy bewonderden. – Wy lieten ons nu per fiacre naar huis brengen & maakten ons toen gereed om commissie's te gaan doen. – Waarmede wy nog al veel tyd doorbragten. Wy dineerden daarna weer zeer goed by *Riche feu*, dronken in het Pavillon koffij & gingen toen de Boulevards opwandelen tot dat het geheel donker was. – overal was het even druk, & de winkels schitterden [10a] door de verlichting & de prachtige inhoud. –

Wy bezochten nog een klein comedietje, waar men wesenlyk zeer goed uitgevoerd zag de overtocht over den St Bernard van het fransche leger, met beweegbare figuren hoewel op een kleine schaal was het byzonder goed in order gebracht. –

Ons vleyende met beter weder voor den volgenden dag spoedden wy ons nu naar huis

Donderdag 22 wy dejeuneerden op de Boulevards & deden vervolgens eenige commissie's, waarna wy een omnibus namen om naar Sèvres te gaan per spoorweg. – Wy gingen denzelfden weg als naar Versailles. – de ligging van Sèvres is zeer schoon gedeeltelyk in een dal tusschen twee bergen gedeeltelyk op de hoogtens gebouwd. –

Wy bezagen met zeer veel genoegen de fabriek, maar konden de ateliers niet zien, daarvoor moest men eene byzondere permissie nog hebben. – de collectie van te verkoopen Porcelein is zeer prachtig, maar alles tot kleine kopjes toe is peperduur. – Overheerlyke stukken zagen wy hier echter, 2 vazen het paar fr[ancs] 70,000. –

Zeer schoone schilderstukken op Porcelein waarvan een, niet zeer groot, 40,000 fr[ancs] moest gelden.

Behalve dit zeer fraaie magazyn, zagen wy boven nog een zeer uitgebreid & volledig muzeum

I° van alle soorten van beeldjes, vazen, potten &c. welke sedert 100 J[aar] in de fabriek zyn vervaardigd & waarin men den vooruitgang der kunst kan ontwaren.

II° stalen van de voortbrengselen van byna alle volken der wereld in porcelein, glas en aardewerk zoowel van de oude Grieksche, Egypt[ische] & Romeinsche tijden als van de nieuweren. – twee reusachtige groote wynvaten zyn onderanderen eerst in 1834 uit Spanje uit een opgeheven Klooster naar hier overgebracht. Men

147 Caissons. Caisson: munitiewagen.

148 chevelure: haardos.

149 touffes. touffes de barbe: bakkebaarden.

150 Ferdinand Philippe hertog van Orléans (1810-1842) en Louis Charles Philippe hertog van Nemours (1814-1896). Zonen van de koning.

151 Nicolas Soult (1769-1851). Maarschalk.

152 Étienne Gerard (1773-1852). Maarschalk.

153 Caspard Gourgaud (1783-1852). Generaal.

154 attelage du sacre: het heilige span.

ziet hier zeer merkwaardige zaken. –

Onderwyl had het weer zeer geregend zoodat wy niet weinig beslykt wierden toen wy van Sèvres naar S¹ Cl[oud] wandelden door het schoone bosch (koel) & anders een overheerlyk gezigt moet opleveren.

[10b] Wy dineerden nu eerst te St. Cloud & konden van ons Logement uit al reeds beoordeelen welke heerlyke gezigten men hier heeft. S¹ Cl[oud] ligt even als Sèvres aan de Seine, Boulogne ligt tegen-over S¹ Cl[oud]. –

Na het eeten gingen wy het Paleis zien, dat ons zeer goed beviel, door historische herinneringen zeer merkwaardig¹⁵⁵ is & onlangs nog zeer door L[ouis] Ph[ilippe] is opgemaakt. De gezigten voor op het terras op Parys <zoo> zyn wezenlyk verrukkelyk & men kan zich zeer goed voorstellen dat binnen 50 J[aar] misschien Parys aan deze kant tot aan de Seine zich zal hebben uitgebreid, men ziet byna reeds niets als huizen & gebouwen.

Wy bezagen verder nog deze gereserveerden tuin, & werden al wederom door een oud militair (Luikenaar) die gedecoreerd was (te Austerlitz) rondgebragt en deze man was zeer ingenomen met L[ouis] Ph[ilippe] & zyne geheele familie. – kende de fr[anse] historie op zyn duim & wees ons de zaal (orangerie) aan waar Nap[oleon] op den 18 Brumaire de vergadering der 500¹⁵⁶ uit een dreef. het raam waaruit de Vertegenw[oordigers] vlugten, de deur waardoor de Grenadiers in kwamen &c. –

De vleugel van het gebouw waar Nap[oleon] naderhand Ch[arles] X¹⁵⁷ & nu de hertogin van Orleans¹⁵⁸ huist, konden wy ongelukkig niet zien, daar het te laat was. –

De tuin was zeer netjes & mooi, behalve denzelven heeft men nog een zeer uitgestrekt bosch, dat tot publieke wandeling strekt & zeer uitgebreide jagd. –

Ch[arles] X was hier tydens het uitbarsten der Revolutie. –

Wy zagen ook nog de zeer uitgebreide waterwerken & fonteynen, welke op gezette dagen speelen, & wanneer duizende van menschen dit schoone gezigt komen zien. – Wy namen nu by verkiezing ons retour per diligence, wy gingen op de bankettes zitten & jousserden¹⁵⁹ zeer van de mooie gezigten. – het was echter zeer koud geworden. –

Wy bezochten nog eens het Palais R[oyal] & na in een café een zeer lekker glaasje sorbet au marasquin genomen te hebben, spoedden wy ons naar huis. –

Op de place Vendôme stond een man met een nachtkyker, & inviteerde ons zeer de maan te bezien!!

[10c] Vrydag 23 wy dejeuneerden op de Boulevards & deden daarna eenige commissie's. – Vervolgens namen wy aan de barrière de Charenton een <concon> & reden naar Charenton. – de weg levert niets byzonders op men blyft in het oneindige door de voorstad ryden. Wy zagen weer een klein Kampje, maar vonden dat onze holl[andse] kampen veel netter zyn, de soldaten hebben hun verblyf in houten loodsen, dat geenszins het aangename voorkomen van onze tenten heeft. – Wy zagen in het kamp op eene piedestal van Loden alweer de <zoo> kennelyke buste van L[ouis] Ph[ilippe]!!

Charenton ligt zeer teekenachtig aan de Marne, tusschen twee hoogtens in. – Tot ons verdriet kon men volstrekt niet het krankzinnigen huis zien. wy zagen echter de nieuwe gebouwen waarmede men sedert 5 J[aar] is begonnen te bouwen. –

Reusachtig & kolossaal is ook al wederom deze onderneming van den staat. – de eene vleugel staat nog maar met de kapel onder dak & men kan de gangen byna niet afzien: – Men heeft van de hoogte waarop dit gebouw staat de heerlykste uitzigten op de environs van Parys. – Zoodra dit gebouw af zal zyn, zal het andere worden afgebroken. men heeft er verder zeer groote tuin by. –

Wy zagen nu nog het huis, thans gemeente huis, waar de schoone Gabrielle d'Estree¹⁶⁰ maitres van H[endrik]

155 Het kasteel werd bewoond door Marie Antoinette en door Napoleon en in 1589, tijdens de Hugenotenoorlogen, werd koning Hendrik III op Saint-Cloud vermoord.

156 De Raad der 500.

157 Karel X (1757-1836). Koning van Frankrijk.

158 Helena van Mecklenburg-Schwerin (1814-1858). Hertogin van Orléans.

159 jousserden. Jouisseren: genieten.

160 Gabrielle d'Estrées (1573-1599). Maitresse van Hendrik IV.

IV¹⁶¹ woonde 't geen echter uiterlyk niet veel meer beteekent. Wy reden vervolgens terug & maakten nu nog een groote wandeling door de stad, gingen vervolgens eten, de courant lezen, ons kopje koffy drinken in het aangename paviljoen en vervolgens eene wandeling maken door de Ch[amp] Elisées waar het zeer druk was, even als by ons wanneer het Kermis is. – de voorbereidzelen voor de Julyfeesten zag men ook meer & meer.

Wy wandelden verder nog eens over de Boulevards & gingen daarna naar huis

Zaterdag 24 Wy gingen dezen morgen laat uit daar [10d] O. nog eerst een séance daguerre type¹⁶² moest houden.

Wy namen vervolgens een dejeuner op zyn fransch dat ons echter niet beviel. voor het overige van deze dag daarna deden wy eenige commissien & wandelden toen naar *Montmartre* van welk hoog gelegen punt men een heerlyk gezigt op de stad & de environs van Parys heeft; het weer was wel veel beter maar de lucht was niet helder. – Wy lieten ons vervolgens brengen naar de Tuilerien, wandelden hier een tydlang, bezagen verder nog de nieuwe frontispice van la Ch[ambre] des députés¹⁶³ & gingen vervolgens weer naar de Ch[amp] Elysée's waar men steeds druk bezig was met de preparatien voor de Julij-feesten. –

Wy rustten hier wat uit, waartoe steeds gelegenheid is door honderde & welligt duizende van stoelen die hier & op alle wandelingen staan & waarop men voor 10 ct^{imes} kan gaan zitten. – het was een onafgebroken rijden, Men zag vele schoone equipagien. –

Wy gingen nu nog eerst de courant lezen, vervolgens in het P[alais] R[oyal] een kop koffy drinken & begaven ons toen naar het *Concert <militair>*. Voor 1 fr[anc] hoorden wy hier zeer goede muzyk. – de tuin is niet groot maar met veel smaak aangelegd, daarentegen is de zaal zeer groot & wezenlyk prachtig uitgemonsterd met spiegels kroonen, verguldsel &c. –

De muzyk beviel ons by uitstek goed. – Daar wy vroeg gegeten hadden namen wy nu nog eerst een klein souperje in het café de Paris op de Boulev[ards.] met den knecht over een & ander sprekende zeide hy ons, dat zyn meester dit huis voor 16000 fr[ancs] jaarlyk in huur had, dat hy 10 koks had waarvan de eerste 2600 fr[ancs] de anderen 16, of 14, of 1200 fr[ancs] ontvingen behalve nog de dames du comptoir¹⁶⁴ &c! men kan hier uit nagaan hoe groot de verdiensten moeten zyn.

Zondag 25

In onze verwachting te leur gesteld, dat de fonteinen van Versailles zouden speelen gingen wy naar St Cloud, waar zulks geannonceerd was. het weer was nogal redelyk zoodat wy met de stoomboot gingen, 't geen ons goed beviel, daar men tusschen Parys [11a] St Cloud zeer mooie gezigten aantreft op de oevers der Seine, vooral de ligging van S^t Cl[oud] is zeer schoon. – Wy dineerden hier weer in de *tête Noire* waar het goed & niet duur was. – Ons plan was om nu nog een gedeelte van het Paleis te gaan zien, dat wy <tot dan> niet hadden kunnen zien, maar dit was mis. L[ouis] Ph[ilippe] komt Vrydag het Paleis bewonen & dientengevolge kon er niemand worden ingelaten.

Wy wandelden dus door het gedeelte van het schoone park dat voor het publiek open is & zagen vervolgens de waterwerken. – de groote cascade is zeer schoon maar vooral voldeed ons eene fontein die verbazend ver in de hoogte ging. –

Er waren niettegenstaande het onzekere weêr vele menschen tegenwoordig, wy wandelden nu nog eens naar de hoogte, waar een toren met een lantaren er in staat, die nog van Napoleon dateert. – Op deze hoogte heeft men een overheerlyk gezigt op Parys & zyne environs, maar het was niet zeer helder. – Een aardig effect maakte het gedurig zien passeren over eene naby gelegene berg van stoomwagens die om de ½ uur by zulke gelegenheden naar Versailles & <S^t> Cloud afryden.

In het Park werd ook druk gewerkt zelfs dien dag, zoo als wy trouwens aan alle publieke gebouwen heden weer zagen werken.

Wy reden nu weer per omnibus naar Parys terug, lieten ons echter in het Bois de Boulogne afzetten,

161 Hendrik IV (1553-1610). Koning van Frankrijk.

162 séance daguerre type. Een zitting voor een foto volgens het procédé van Daguerre (1838), op zilveren platen.

163 La Chambre des députés: een van de assemblées van het Franse parlement tijdens de restauratie (1814-1830), de juli-monarchie (1830-1848) en de Derde republiek (1875-1940).

164 dames du comptoir: winkelbedienden.

wandelden nog een wyl door & begaven ons toen naar eenen tuin waar men muzyk maakte & waar gedanst werd, daarna lieten wy ons naar de Boulevards brengen & ontmoetten daar een holl[andse] heer uit Amsterdam met wien wy eenige tyd bleven praten. –

Maandag 26

Na het dejeuner begaf ik my naar de Prefecture de Police waar ik vry spoedig geholpen wierd maar order kreeg om mynen pas na het visa van den Nederl[andse] gezant er op gekregen te hebben, andermaal by de prefectuur [11b] de Police te brengen. – Het gebouw der Prefectuur is alles behalve mooi of aanzienlyk & maar men ziet aan alles op welken grooten schaal alle openb[are] instellingen hier zyn.

Daarna liet ik my daguerrotyperen¹⁶⁵, welke kuur gelukkig zeer kort duurt, ofschoon ze zelf nu al lastig is. –

Wij hadden berouw geen buitentoer te hebben voorbereid, daar het weer nu zeer goed wierd. Wy wandelden dus veel in de Tuilleries & de Ch[amp] Elysées waar het zeer druk was met rytuigen & voetgangers & met de toebereidselen voor de feestdag. –

Tegen ½ 6 aten wy in het *Hôtel des Princes* aan de table d'hôte. – Het was hier alles zeer prachtig maar ook zeer duur & wy vonden het niet veel beter dan in het Hôtel de Paris. Alles was zeer lekker klaar gemaakt.

Wy brachten verder den avond op de boulevards door & ik ging nog eens naar een minder théâtre de funambule¹⁶⁶ toe, waar het weer stoppend vol was & meest gemeen volk, doch ook hier zorgden de noodige schildwachten binnen & buitens'huis dat de order niet verstoord werd. –

Ongelukkig gaven ze een soort van drome, 't geen my minder amuseerde, dan wanneer het een blyspel geweest ware. – Er was ook een soort van ballet by!! het volk was zeer onmatig. –

Dingsdag 27 heden liet zich het weer al zeer gunstig aanzien, maar spoedig kwam er een sterke nevel op. – Wy deden eerst eenige commissien & vernamen toen tot onzen grooten spyt dat de stoomboot van Havre op Rotterdam geenszins alle dagen vaart zoo als men ons gezegd had maar slechts om de 10 dagen zoodat wy er geen gebruik van konden maken. wy moeten dus nu weer met de diligence retourneren, iets dat ons alles behalve [11c] aangenaam is. –

tegen ½ 2 uren vertrokken wy met den spoorwagen (naar St Germain) naar Meudon. – de ligging van deze plaats is weer zeer schoon. boven op den berg vonden wy een heerlyk uitzigt op Parys &c. doch de sterke mist benam zeer veel van het gezicht. – Het slot¹⁶⁷, op de hoogte gelegen, bevat niet veel merkwaardigs, het is ook alweer door L[odewijk] XIV gebouwd. – de tuinen & het park is ook niet buiten gemeen, de plaats is alleen beroemd door de schoone gezigten die men er heeft. – Wy maakten hier kennis met een franschman, die ons zeer wel beviel. Wy wandelden vervolgens naar Bellevue & stapten daar weer in den spoorwagen naar Parys. –

Wy aten vervolgens in een restauratie, dronken koffy op de Boulevards & vonden het hier weer even druk als altyd. – Overigens kon men nergens eenige de minste byzonderheid bespeuren wat aangaat den eersten July-dag van de glorieuse revolutie.¹⁶⁸ – alleen op de Pont Neuf wapperden drie vlaggen. – niemand schynt zich meer om die dagen te bekreunen.

Woensdag 28 Wy gingen tegen 10 uren naar de *Kerk Saint Paul* waar eene plegtige mis zoude gehouden worden, ter gedachtenis der zoogenaamde roemryke martyrs der revolutie van [18]30. –

De kerk was van buiten voor de drie ingangen verzierd even alsof er een lyk in was, met zwart laken met zilvergalon uitgemonteerd. Een groot aantal menschen stond voor de kerk, de Garde nationale hield de wacht & niet dan by kleine gedeeltens kon men in de kerk komen. – de kerk was in het midden verzierd met een grooten catafalk waarop drie brandende reukvaten stonden & de datums der drie dagen. – het was zeer vol in de kerk, vooral [11d] ook door de Garde Nation, maar er heerschte geen de minste aandacht of eerbied onder dat volk, men had het even goed een comédie kunnen noemen.

165 daguerrotyperen. Zie voetnoot 162.

166 funambule: koorddanser(es).

167 Het achttiende-eeuwse kasteel Meudon.

168 de glorieuse revolutie. De strijd die op 27 juli 1830 begon en drie dagen duurde was het begin van de juli-monarchie (1830-1848). Het feest werd gevierd op 29 juli.

De muzyk & het gezang waren zeer goed, maar toch viel ons die plegtigheid zeer uit de hand, er waren zeer weinig autoriteiten tegenwoordig. –

Na afloop der mis trok eene even wel kleine troep twee aan twee naar de Julie-zuil, waaronder de gebeentens der martyrs zedert 1840 rustten, & wandelde met ongedekten hoofde rondom dezelve. – Geene enkele demonstratie of kreet hoorde men echter. – Enkelde kransen van immortellen¹⁶⁹ had men op het hek gehangen.

Wy gingen vervolgens naar de Praefectuur de Police om onze passen in order te laten brengen & moesten daar lang wachten. – Wy lieten ons vervolgens naar den tuin der Tuilerien brengen waar wy wandelden & vervolgens de Champs Elysées bezochten, waar het nu zeer vol & druk was.

Het was hier een volslagen kermis. – Wy zagen een hondenspel, waar men gevechten van honden met wolven, Beeren, paarden, stieren &c. zag, het was een wreed vermaak. – wy aten vervolgens in een restauratie in de Ch[amps] Elysées vry goed, wandelden toen naar de Boulevards & het Palais Royal waarna wy nogmaals terugkeerden naar de Ch[amps] Elysees & ons zeer vermaakten met het toe zien van een bal der mindere klasse. – Het was nu nog levendiger geworden in de Ch[amps] El[ysées] & door de vele lichtjes maakte het geheel een aardig effect. –

Donderdag 29

Reeds om 6 uren werd ik door het canonvuur gewekt, dat op de Invaliden-plaats ter eere van het feest werd afgeschoten. –

Wy deden in den vroegen morgen nog eenige commissien & spoedden ons toen naar de Ch[amps] Elysées, waar [12a] het nu stoppens vol was, & men een onnoemlyk aantal van allerlei spellen & vermakelykheden vondt, twee groote Theatres waarop van s'Konings wege gratis gespeeld wierd, een groote markt &c. – Men zag vele Elektrizeer machines & het was klugtig de indruk op de menschen te zien welks een elektr[ische] schok op hen maakte. –

Voorts waren er ook 4 orchesten van stadswege in de buurt, waarvan steeds gedanst werd door een aantal wezenlyke *gamins*¹⁷⁰ *de Paris*. de vrouwen schenen zich hieraan niet te wagen. De voorbereidzelen voor de illuminatie deden ons waarlyk iets grootsch verwachten. –

Nadat wy ons hier eenigen tyd hadden opgehouden gingen wy naar de Kade der Tuilleries waar nu op de Seine een spiegelgevecht plaats had. – Door de ontzettende menigte van menschen kon men zeer weinig er van zien. Ieder keer dat een der vechtenden den tegenstander met zyne Lans in het water had geworpen werd deze overwinning door 2 kanonschoten aangeduid. – Wy gingen nu in een nabygelegen Restaur[ant] dineren, bezochten nog een oogenblik het P[alais] Royal & spoedden ons toen naar den gereserveerden tuin der Tuilleries waarvoor wy gelukkig een kaartje hadden gekregen. – Wy hadden eene zeer goede plaats, de menigte menschen die men hier van alle kanten zag was onafzienbaar. – om ½ 8 dus een half uur later dan het Programma had aangeduid, en ieder vol ongeduld zat te wachten verscheen de Koning & Koningin¹⁷¹ op het Balcon, verbazend was de koelheid waarmede hy ontvangen werd niettegenstaande beide zeer beleefd & herhaaldelyk bogen. – Zy gingen toen dadelyk op het balcon zitten, doch kort daarna haalde de Koningin hare nicht de Koningin Regentes van Spanje¹⁷² ook op het balcon, die toen na eenige complimenten gemaakt te hebben tusschen HKH in ging zitten, de Prinzen zag men achter staan & de [12b] Hertoginnen v[an] Orleans¹⁷³ & Nemours¹⁷⁴ & de Princes Clementine¹⁷⁵ stonden op zyde. – het was nog al koud, & men kon zien dat het gezelschap er door leed. – Eenige zeer enkelde stemmen hoorde men vive le Roi roepen, maar de meesten zwegen, hielden de hoed op het hoofd & bleven stil zitten. – het verveelde den koning ook; naar het scheen, daar hy spoedig naar binnenging – de twee koninginnen volgden naderhand ook evenals de rest. –

169 kransen van immortellen. Immortel: onsterfelijk. Hier bedoeld: grafkransen.

170 gamins. Gamin: straatjongen.

171 Louis Philippe I (1773-1850) en zijn vrouw Maria Amalia Theresa van Napels (1782-1866).

172 Maria Christina van Bourbon-Sicilië (1806-1878). Weduwe van koning Ferdinand VII van Spanje.

173 Helena van Mecklenburg-Schwerin (1814-1858). Hertogin van Orléans.

174 Victoria van Saksen-Coburg-Gotha-Koháry (1822-1857). Hertogin van Nemours.

175 Marie Clémentine van Orléans (1817-1907).

Daar het zich liet aanzien, dat het concert nog zoo spoedig niet zoude gedaan zyn verlieten wy even als vele anderen hetzelfde, & spoedden ons nu naar de Ch[amps] Elysees, waar wy eerst ons best deden om eene goede plaats voor het vuurwerk te krygen; ik slaagde hierin vry goed, maar het kostte veel moeite. – het vuurwerk was zeer groot & kostbaar, & de differente kleuren zeer schoon. het bestond echter maar uit 3 à 4 groote stukken & voorts uit een onnoemlyk aantal vuurpylen, donderpotten &c. &c. &c.

Een bouquet van reuzen omvang voldeed my byna het meeste. – Gedurig bulderde onder dit alles het kanon, dat eene groote statigheid aan het feest gaf.

Na afloop van het vuurwerk toog een ieder naar de Ch[amps] Elysees, waar dus het gedrang vry sterk was, evenwel, naar my voorkomt, nog niet met die woestheid als N[ieuw] jaar te Amsterdam. – Ik was er vry diep in geraakt, spoedig nam alles echter weer zyn geregelde loop & heb ik geen gedrang meer gezien. –

De verlichting in de Ch[amps] El[ysées] was overheerlyk, de breedte & de lengte van dit middenpad maakten het zeer geschikt voor eene illuminatie met bogen of portiques, voorts hingen er een groot aantal van de schoonst verlichte kroonen, alles van gekleurd glas & werden er van tyd tot tyd veelkleurige vuurpotten [12c] afgebrand, waardoor alles weder geheel anders verlicht werd. –

Die geheele lengte was bezaaid met menschen even als linksch & regts. –

het chiffrage van den koning zag men weer nergens. aan het einde der allee staande was vooral het gezigt zeer mooi. –

Ik amuseerde my nog met langs eenige spellen te gaan & zoogenaamde bals te bezoeken, & merkte al weer op, dat overal veel order heerscht, maar dat ook overal de Policie hare agenten of de gewapende magt hare schildwagten heeft. –

Men kan nagaan hoe of op dezen dag overal gezorgs was om alle ongeregeldeheid tegen te gaan. –

Vrydag 30 Tegen ½ 1 uur reden wy naar Marly. – de weg was zeer schoon, steeds in de verlenging van de prachtige arc de triomphe, Wy passeerden eerst Nueilly naderhand <Courbevoie>, Nanterre &c. – Wy zagen ook het park & in de verte het beroemde *Malmaison*¹⁷⁶ liggen, doch hadden geene gelegenheid om het te gaan zien. – te Marly zagen wy eerst de groote stoommachine welke even als eene watermolen, het water naar Versailles moet bezorgen, daar men in die stad geen water heeft. ongelukkig was alleen de watermolen aan de gang. – de andere stond stil.

Wy beklommen vervolgens de hoogte & zagen toen een zeer elegant buitenhuis¹⁷⁷, dat vroeger aan Mad^e Du Barry¹⁷⁸ had toebehoord nu aan den broeder van den bankier La fitte¹⁷⁹ toe kooft. Wy beklommen nu de aquaduct zelve, welke 500 voet hoog boven de oppervlakte der Seine is & met 30 bogen het water een eind wegs brengt, 't welk vervolgens in pypen onder de grond verder naar Versailles loopt.

De uiterlyke vorm van den aquaduct is even als die der Romeinen. –

[12d] Wy zouden hier al weder van een heerlyk uitzigt hebben kunnen jouisseries zoo niet mist & regen het ons belet hadden. –

Wy wandelden nu naar St Germain, waar wij het onlangs ook zoo slecht met het weêr getroffen hadden & hoopten dat het nu nog wat zoude opklaren. Wy kregen echter weer zulken sterken regen, dat wy maar spoedig in den spoorwagen gingen zitten & naar Parys terugreden. – Wy dineerden in het Palais Royal & gingen toen *de Juive*¹⁸⁰ in de Groote Opera zien. – <Voorbeeldelyk> is de pracht by de opvoering van dit stuk, ik telde eens 13 paarden tegelyk op het tooneel & zeker wel by de 300 menschen. De uitvoering van het geheel liet niets te wenschen over. – Het was er ook al weer stampend vol. –

Zaterdag 31. Wij hadden dezen morgen nog een & ander voor ons vertrek te regelen & maakten dus gedeeltelyk te voet, gedeeltelyk per fiacre excursie's door de stad. – (Ik was eerst alleen de spiegelfabr[iek]

176 Kasteel Malmaison waar keizerin Joséphine na haar scheiding van Napoleon I woonde.

177 Marly, kasteel met twaalf paviljoens gebouwd door Lodewijk XIV.

178 Jeanne Bécu (1743-1793) gravin van Barry. Maitresse van Lodewijk XV.

179 Jacques Lafitte (1767-1844). Bankier en staatsman.

180 Grand opera *La Juive* (*De jodin*). Een van de meest populaire en gewaardeerde opera's in de negentiende eeuw. Het libretto was van Eugène Scribe. De wereldpremière was op 23 februari 1835 in de Opéra te Parijs.

gaan zien.) By deze gelegenheid wandelden wy nog eens over de ondersch[eidene] markten & zagen wederom eene groote hoeveelheid meloenen, welke hier zeer in trek schynt te zyn & zulks ook verdient.

De vygen & perziken smaakten ons ook ofschoon de laatsten nog zeer duur waren. –

Wy wandelden door de Korenbeurs een zeer groote <rotonde> met een dak, waar zich eene groote menigte menschen kan ophouden.

Daar het weêr op nieuw regenachtig wierd besloten wy dezen avond nog eens voor het laatst naar een théâtre te gaan. Wy namen dus plaatsen in de *Variete*'s. Wy aten dezen middag voor de beleefdheid nog eens te huis. –

Daar het weêr zich verbeterd had, hadden wy spyt, plaatsen in de Comedie genomen te hebben. – Het beviel ons in de *Variete*'s maar half, men moet franschman & Parysenaar zyn, om die 100,000 aardigheden dadelijk te vatten & begrijpen, het duurde ook weer <van 7 - ½ 12.>

[13a] Overigens was het theater goed in order & het gebouw al weerzeer fraai & prachtig & kunnende een zeer groot aantal menschen bevatten; het was hier echter voor het eerst niet vol. –

Wy gingen daarna nog op de boulevards in een koffyhuys iets nuttigen & spoedden ons vervolgens naar huis, ons verheugende, dat het weêr zich gunstig liet aanzien.

Zondag 1 Aug: Het weêr liet zich tegen den middag gelukkig wat beter aan zien. – Wy vertrokken <om 7 [u]r> met de omnibus naar den spoorwagen; hier was het nu zeer vol; wy hadden 20 waggons &c. met twee locomotieven. – onderweg haperde iets aan eene der machienes, zoodat wy eerst zeer langzaam gingen & eindelyk geheel stil stonden. – het was nu een vreemd gezicht nagenoeg een paar duizend menschen in eens de wagens te zien uitstappen. – wy moesten wachten op een volgende trein, waarvan de locomotieven ons moesten voortduwen; dezelve kwam ook spoedig met 3 locomotieven, wy hadden nu een dubbelde trein 't geen een zeer wonderlyk gezicht geleverd; & daar de weg nog al kronkelt zag men dikwerf den <geheelen treyn <voor by>. te Versailles had een derde convooi zich achter het onze gevoegd, zoodat wy met byna 4000 menschen in deze stad uitstapten, Wy deden nog moeite om het rytuig *du Sacre de Ch[arles] X* te zien, maar dit was mis.

Wy wandelden nu het schoone park door, waar het zeer vol was, doch waar nu wegens de buitengemeene ruimte nergens gedrang had. De kleine wateren waren reeds aan den gang & voldeeden ons zeer, de drie groote stukken I Bassin d'Apollon, II la Reine de grenouilles & vooral III Bassin Neptune hebben ons buitengemeen voldaan; men moet <waarlyk> zoo iets zien om er een regt begrip van te krygen.

[13b] Men zegt dat elke dergelyke dag wel 20,000 floryn kost, daar al het water door de machiene te Marly, naar boven moet gebragt worden. De drie groote stukken spelen ook maar een groot ¼ uurs. – het was nu een heerlyken avond geworden, & de verlichting van het schoone paleis & het park waren overheerlyk, terwyl alles door eene onafzienbare menigte werd verlevendigd. –

Om niet in al te groote foule¹⁸¹ te geraken gingen wy wat vroeger naar Parys terug. – <men> had nu vaste treinen van 20 wagens & 3 locomotieven, wy deden nu den rid ook zeer snel dat is de 5 uren net in een half uur. – men berekend nu in ieder convooi 2000 menschen terug te brengen.

Wy namen nu nog eerst ons middagmaal tegen 9 uren omdat men in Versailles by dergelyke drukke gelegenheden zeer slecht eet. – & daar ons nog veel te doen over bleef voor ons vertrek zoo spoedde wy ons tegen 11 uren naar huis.

Maandag 2 Aug.

Na in den morgen onze zaken in ons hôtel geregeld te hebben, & na onze tevredenheid aan onsen huis heer te hebben betuigd gingen wy om 10 uren naar de diligence, alle plaatsen waren bezet, wy hadden echter goed gezelschap twee duitsche & twee fransche dames. – wy reden zeer snel, gedurig met 2 andere ondernemingen rivaliserende, wy legden 33 uren in 10½ uur af, het was een geducht ryden steeds met 5 paarden in galop. –

Wy dineerden vry goed aan de grenzen althans veel beter als vroeger aan de Belg[ische] kant. –

Men was zeer schappelyk aan de grenzen. wy gaven eenig goed aan & betaalden er eene kleinigheid voor. –

181 foule: menigte.

Dingsdag 3 Aug wy kwamen om ½ ¹⁸² uren te Brussel [13c] aan, lang zoo niet vermoeid als by het heengaan. wy hadden nacht & dag gedurig regen gehad, dat ons nu echter aangenaam was wegens het wegnemen van de stof. –

daar de Expositie in Brussel geopend was, besloten wy nog een dag in Brussel te blyven. –

Wy aten zeer smakelyk om 5 uren met eenige Hollanders, onderanderen D^s Beeckman & familie. wy hadden voor en na den eeten braaf gewandeld door de stad, maar waren in eene verwondering over de stilte, die hier nu heerschte, doch had welligt het slechte weder hier ook wel schuld aan.

ook de winkels vielen ons nu zeer tegen & in alles moet men bekennen dat men Brussel niet moet zien wanneer men van Parys kooft, doch welke stad, behalve London, zoude ook die vergelyking kunnen doorstaan. – Gelukkig was het s'avonds droog, zoodat wy nog eene goede wandeling over de boulevards konden doen, welke ook al niet toelaten met de Paryssche boulevards vergeleken te worden. – Wy nuttigden nog een glas ys in eene der schoone cafe's op de place du Théâtre & gingen vroeg naar bed

Woensdag 4 – Aug het weêr liet zich weer zeer ongunstig aan zien. – wy begaven ons reeds vroeg en wel om 10 uren naar de Expositie¹⁸³, welk gebouw (Music Royal) zeer in onze buurt gelegen was. – het was er nu nog gelukkig niet zeer vol, & wij konden dus de vele zalen op ons gemak doorloopen. – De tentoonstelling is zeer prachtig & moet ver die van 1830 & [18]35 overtreffen.

Wy gingen dezelve in den namiddag nog eenmaal bezoeken, om nog beter de duizende voorwerpen te kunnen bezien. In het uitgaan ontmoette ik *Van Wyck* Lt der Cuirassiers die sedert 6 maanden op reis was & nog geen enkelen hollander van kennis had aan getroffen en dus zeer verblyd was ons te zien. – wy vroegen hem by ons te eeten & hy bleef by ons tot s'avonds.

In de *Madeleine*¹⁸⁴ ontmoetten wy Mevr[ouw] <Evayvanges> met hare twee dochters.

[13d] Wy gingen nu het Paleis van Justitie zien, dat eigenlyk niets hoegenaamd merkwaardigs bezit maar dat ik alleen wenschte te zien om de zaal te zien, waar de zaak van *de Potter C[um] S[uis]*¹⁸⁵ behandeld is geworden. – die zaal (nu voor correct[elle] apellen¹⁸⁶ ingerigt) is zeer klein & onaanzienlyke. – tegenwoordig worden de Cours d'Assises¹⁸⁷ in een ander gebouw gehouden. Wy wandelden vervolgens ook nog eens door de gebouwen van het groote Bazar, vroeger de stallen van den Prins v[an] O[ranje] & zagen hier vele schoone rytuigen, & allerlei meubelen &c. –

Vervolgens bezicht[igd]en wy eene der cafe's op de Place de la monnaie & dineerden weer zeer smakelyk in ons hôtel. – Om 7 uren vertrokken wy per spoorwagen naar Antwerpen, de wagen schokte veel meer dan nog ergens anders ons was voorgekomen.

Daar de stoomboot naar Rotterdam eerst om ½ 1 uren s'nachts vertrok, hadden wy nog allen tyd om hier & daar wat rond te wandelen. Wy eindigden met in een estaminet op de place verte iets te nuttigen & gingen daarna aan boort.

Wy zochten zoo goed & zoo kwaad mogelyk <wat> te rusten, gelukkig waren er niet veel passagiers.

De morgen van

Donderdag 5 Augustus

was zeer mooi & ook dien dag bleef het weêr zeer schoon, wy hadden dus eene genoegelyke reis.

Ongelukkig was de boot een luie werker, & wy eindigden te Dort met geheel stil te liggen. de Agrippina van Keulen daar juist voorbystoomende nam ons op sleeptouw, dit hielp goed doch het touw brak weldra & wy kwamen 1½ uur later aan dan wel anders het geval is. <Carun> (wynkooper) en <Vornede> uit Schiedam, hadden ons de reis zeer veraangenaamd. Ik bezorgde dadelyk myne dépêches voor Buitenl[andse] zaken op de Haagsche wagen, & ging toen met Optenoort in eene restauratie beafstuk &c. eeten.

182 Het uur is niet vermeld.

183 De nationale industrie- of nijverheidstentoonstelling.

184 De neo-classicistische kerk Madeleine.

185 Louis de Potter zou – vanuit Parijs – deelachtig zijn geweest aan een complot tegen de gevestigde overheid van België.

186 correctelle apellen: rechtszittingen voor lichtere vergrijpen.

187 Cours d'Assises. Les assises: criminele rechtbank.

O[ptenoort] vertrok vervolgens om ½ 4 uren naar Utrecht

[14a] maar ik bleef te Rotterdam, om den anderen morgen over Wyk naar Utrecht te gaan. –

S'avonds wandelde ik geruimen tyd op de *boompjes* waar gedurig stoombooten aankwamen of weg voeren. – tot mynen spyt vond ik de fam[ilie] Beelaerts niet te huis, & de Maas was my veel te onstuimig om naar Fyenoord overtesteken & daar Ch. <Raertoge> op te gaan zoeken.

Nu in een koffyhuis by de Beurs eenige couranten gelezen te hebben, ging ik weer naar myn oude logement het Schippers-veêrhuis & begaf my vroegtydig naar bed. –

Vrydag 6 Aug. Ik vertrok om 7 uren met de boot, het weêr was zeer onaangenaam en onstuimig, zelfs stormachtig. Om 2 uren kwam ik te Wyk, & vond de fam[ilie] daar zeer wel, maar ongelukkig op het punt om uit eten te gaan. –

Ik bleef te huis & de vrienden kwamen dadelyk na het eten terug. –

Wy passeerden die avond zeer genoegelyk zamen

Zaterdag 7 Aug: om 6 uren vertrok ik per postwagen naar Utrecht & om 12 uren van daar naar Twello, waar ik s'avonds de mynen in goeden welstand mogt terugzien, & myn uitstapje van juist 5 weken dus als geëindigd & gelukkig volbragt konde beschouwen.

Index

- Abélard, Pierre (Abailard, Abeillard).
Theoloog 22
achtbaan (montagne Russe) 24
Adelaïde prinses van Orléans 26
Agrippina. Schip 34
Alexander I. Tsaar (keizer) van
Rusland 25
Algiers 24
Amsterdam 30, 32
Anna van Oostenrijk. Koningin van
Frankrijk 21, 23
Antwerpen 9, 11, 24, 34
citadel 9
place verte 34
Arago, François. Fysicus en
astronoom 23
Aremberg. Paleis 11
Aremberg. Hertog van 11
Austerlitz 28
Barry, Jeanne Bécu. Gravin van.
Maîtresse 32
Bath. Fort 9
Beeckman. Dominee 34
----, familie 34
Beelaerts, familie 35
begrafenis 24
België (Belgie) 9, 10, 11, 12, 34
Bellevue [bij Meudon] 30
Berchem 11
Bergen (Mons) 12
Berry, Maria Carolina van Napels.
Hertogin van 25
Berry, Charles Ferdinand van
Bourbon. Hertog van 21, 25
Bièvre. Rivier 19
Bodegraven 9
Bonaparte, Mathilde 22
Boulogne 28
Bourbon. Hertog van Berry, Charles
Ferdinand van 21, 25
Bourbon. Hertog van Orléans.
Ferdinand Philippe van 13, 22,
27
Bourbon, Louis prins van 22
Bourbon-Sicilië. Koningin van
Spanje. Maria Christina van 31
Brouwer. Academiegenoot 19
Brussel 10, 11, 12, 34
Expositie 34
groote Bazar 34
hotel de l'Europe 10
Jardin Botanique 12
vervolg Brussel
Madeleine. Kerk 34
Martyrs plaats. Monument 11
Music Royal 34
Paleis van Justitie 34
paleis van Leopold 10
Place de la monnaie 34
Place du Théâtre 34
Place Royale 10
St.-Gudulakerk, Ste Gudule 11
stadhuis 11, 12
Bylandt van Millingen, heer Van 12
----, Willem Frederik graaf van 12
Cambray 12
Carun. Wijnkoper 34
Charles X. Koning van Frankrijk 14,
24, 27, 28, 33
Chassé, David. Generaal 9
Claude de France. Koningin van
Frankrijk 21
Clovis I. Koning van de Franken 21
Concert militaire 29
Courbevoie 32
Dagobert I. Koning van Frankrijk
19
Daguerre, Jacques. Uitvinder 29
daguerrotypen 30
Dampierre, Auguste Picot markies
van 12
Demidov (Demidof, Demidaff),
Anatole 22
----, familie 22
---- (Princes) 22
Den Haag (s'Hage) 11, 23
Denain 12
Donizetti, Gaetano. Componist 13
Dordrecht (Dort) 34
Duitsland (Deutschland) 7, 22
Duprez, Gilbert. Zanger 13
elektriseer machines 31
Eleonore van Spanje. Koningin van
Frankrijk 21
Elisabeth Charlotte van de Palts
(Ma^{de} Elisabeth) 20
Enghien 21
England 26
Estrées (Estree), Gabrielle d'.
Maitresse 28
Evayvanges, mevrouw 34
Exter. Luitenant 9
Fagel, Robert baron. Gezant 16, 18
Favorite, La. Opera 13
Ferdinand VII. Koning van Spanje
26, 31
Feuchères. Mechenas 23
Fieschc, Giuseppe. Anti-monarchist
15
Florence 20
Fontaine, Jean de la. Dichter 22
Fontenai 22
Frans (François) I. Koning van
Frankrijk 19, 21
Frankrijk (Frankryk) 7, 12, 14, 16,
17, 19, 21, 24, 27, 28, 33
Frederik Willem III. Koning van
Pruisen 25
Gent 10
Gerard, Étienne. Maarschalk 27
Giselle. Ballet 25
glorieuse revolutie, de 30
Gobelins (Gobbelins, Göbelins) 11,
19, 23
Gordon. Militair 10
Gouda 9
stadhuis 9
Gourgaud, Caspard. Generaal 27
Grand, Le. etablissementhouder 12
Grisi, Carlotta (Ma^{de} Grisi). Danseres
13, 25
Gueriche. Secretaris 18
Guinea 9
Haie-Sainte (Hoye Sainte) 10
Havre 30
Heloïse. Leerlinge van Abélard 22
Hendrik III. Koning van Frankrijk
28
Hendrik IV. Koning van Frankrijk
17, 28
hermitage 22
Hernnhut, hernhutters 7
Hourum 12
Hugenotenoorlogen 28
Italië 11
Ittersum, familie Van (de fam.) 35
Ittersum, familiearchief Van 7
Ittersum, Johannes Gerardus Julianus
(Jan) van (ik) 7, 9, 10, 20, 24,
25
Ittersum, Lodewijk Arend van
(vader) 7
Ittersum-van der Merwede, Johanna
Sippina Boldewina Adriana van
(moeder) 7, 16, 28

- Jacobus (Jacques) II. Koning van
England 26
- Joséphine. Keizerin van Frankrijk 32
- Juive, La. Opera 32
- Kampen 15
- Karel V. Koning van Spanje en heer
der Nederlanden 11
- Karel VI. Duits keizer 11
- Keulen 34
- La Sallé. Theaterstuk 18
- Lafitte (broeder) 32
- Lafitte (La Fitte), Jacques. Bankier,
staatsman 32
- Laocoöngroep (Laöcoön).
Beeldengroep 11
- Leopold I. Koning van België 10
- les deux Serruriers. Toneelstuk 15
- Leuven 9
- Licot. Winkelier 10
- Liefkens hoek. Fort 9
- Lillo. Fort 9
- Lions. Modebeeld 14
- Lodewijk IX (Louis Saint). Koning
van Frankrijk 14
- Lodewijk XIII. Koning van Frankrijk
21, 23
- Lodewijk XIV. Koning van Frankrijk
13, 16, 19, 20, 21, 30, 32
- Lodewijk XV. Koning van Frankrijk
21, 32
- Lodewijk XVI. Koning van Frankrijk
14, 17, 19, 21
- Lodewijk XVIII. Koning van
Frankrijk 14, 17, 19, 21
- Louis Philippe (ZM) . Koning van
Frankrijk 13, 15, 18, 20, 22,
23, 24, 25, 26, 27, 28, 29
- London 34
- Luik 9
- passage Le Monnier 9
- Maanen, Cornelis Felix van.
Staatsman 11
- Maas. Rivier 9, 35
- Malmaison. Kasteel 32
- Maria Christina van Bourbon-Sicilië.
Koningin van Spanje 26
- Maria de Medicis. Koningin van
Frankrijk 17
- Maria Theresia van Oostenrijk.
Koningin van Frankrijk 20
- Marie Antoinette van Oostenrijk.
Koningin van Frankrijk 19, 21,
28
- Marie Clémentine (Clementie)
prinses van Orléans 26
- Marie Josephine van Savoye.
Koningin-douairière 25
- Marie Louise van Oostenrijk.
Keizerin van Frankrijk 13
- Marly. Kasteel 32, 33
- Marne. Rivier 28
- Mazarin, Jules. Staatsman 17
- Mechelen 11
- Mecklenburg-Schwerin. Hertogin van
Orléans, Helena van 13, 26, 31
- Medicis. Graftombe van De 20
- , Maria de 17
- Merode, Frederik graaf van 11
- Merwede, Johanna Sippina
Boldewina Adriana van
Ittersum-van der (moeder) 7,
18, 26
- Meudon. Dorp 30
- Meudon. Slot 30
- Michael, aartsengel. Beeld 11
- Michelangelo Buonarotti. Kunstenaar
20
- Molière (Moliere). Jean-Baptiste
Poquelin. Schrijver 22, 26
- Mons 12
- Montmorency. Dorp 21
- Kerk 21
- Montmorency. Kasteel 21
- Moses. Bijbelse figuur 20
- Moskou 13
- mutsenwinkel 10
- Namen (Namur) 9, 10
- hôtel d'Arscamp 10
- kathedraal St.-Aubain of St.-
Albanus (St. Aubin) 10
- St.-Loup of St.-Lupus (kerk der
Jesuiten) 10
- Nanterre 32
- Napels 25
- Napels. Hertogin van Berry. Maria
Carolina van 25
- Napoleon I. Keizer van Frankrijk
11, 13, 14, 21, 25, 28, 29, 32
- Nederland (Nederlanden) 7, 9, 11
- Nemours, Louis Charles Philippe van
Orléans. Hertog van 13, 26, 27
- Nemours, Victoria van Saksen-
Coburg-Gotha-Koháry.
Hertogin van 13, 26, 31
- Neuwied 7
- Noordeinde. Paleis 11
- Nueilly 32
- Oostenrijk 13
- Optennoort (O.). Reisgenoot 7, 20,
29, 34
- Oranje, Prins van 10, 11
- Order van den H. Geest 14
- Orléans, familie Van 28
- Orléans, Ferdinand Philippe van
Bourbon. Hertog van 13, 22,
27
- Orléans, Helena van Mecklenburg-
Schwerin. Hertogin van 13, 26,
28, 31
- Orléans. Hertog van Nemours, Louis
Charles Philippe van 13, 26, 27
- Orléans, Marie Clémentine prinses
van 26, 31
- Ottevaere, Auguste. Schilder 10
- Palts 20
- Panoramas. Passage 20
- Parijs (Parys, Paris) 7, 12, 13, 14,
15, 16, 18, 21, 22, 24, 25, 26,
28, 29, 30, 32, 33, 34
- Arc de l'Etoile 13
- Arc de triomphe 13, 18, 32
- Barrière de Charenton 28
- Barrière du Trone 22
- Barrière la petite Vilette 12
- Barrière S' Denis 21
- Bastille. Citadel 15
- beursgebouw 19
- bibliotheek van Mazarin 17
- Bibliothèque royale 17
- bloemenmarkt 20, 23
- Bois de Boulogne 18, 29
- Boulevard du Temples 15
- Boulevard Italien 26
- cabinet de Lecture des Hollande
18
- Café A veugle et du Sauvage 7
- Café de Paris 23, 25, 29
- Champ-de-Mars 25
- Champs-Élysées, Champ
Eliséés, Elysée's, Elysées,
Elysées 13, 15, 20, 29, 30, 31,
32
- Chapelle Expiatoire 19
- Charenton krankzinnigenhuis
28
- Chaumière, la. Tuin 24
- Colbert Nieuwe. Passage 20
- colom van Napoleon, kolom op
de Place Vendôme 25
- Conciergerie 17
- Concorde, la. Brug 14
- conservatoire des Arts &
metiers 24
- Dierentuin (menagerie) 19
- Ecole militaire 25
- Fontein met een olifant 15
- Franconi. Amphi theater 20
- Göbelins. ateliers 23
- Hotel de Hollande 13
- Hôtel de Paris 24, 25
- Hôtel des Princes 30
- Hotel Montmorency 26
- Hotel-Dieu 23
- Innocens, marche des 16
- Invaliden-plaats 13, 31
- Jardin des Plantes 15, 19
- Kade der Tuilleries 31
- Koninklijke Bibliotheek 18

vervolg Parijs

Korenbeurs 32
 La Chambre des D'Eputés.
 Paleis 13
 Louvre. Museum 11, 14, 17, 23
 Luxembourg. Paleis en tuin 23
 Madelaine. Kerk 14
 Madelaine. Kerk 19
 Madeleine, kerkhof la 20
 Montmartre 29
 Morgue 15, 20, 24
 Nationale Bibliotheek 17
 Natuurlijke historie &
 Mineralogie. Kabinetten 19
 Neuilly. Dorp 18
 Neuilly. Paleis 18, 25
 Notre Dame de Lornette. Kerk
 24
 Notre Dame de Paris. Kerk 15,
 24
 Observatorium 23
 Opéra 13, 32
 Palais Bourbon, 25
 Palais de Justice 17, 19, 20
 Palais de l'institut 17
 Palais des Beauxarts (Beau arts)
 17, 20
 Palais Elyzée Bourbon 25
 Palais Luxembourg 17
 Palais Royal (Roijal) 13, 14,
 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
 23, 24, 28, 29, 30, 31, 32
 Paleis Mazarin 17
 Paleis Quai d'Orsay (Orzay)
 14, 15
 Paleis van het Legioen van eer
 14
 Panorama van Moskou 13
 Pantheon. Kerk 14, 15
 Pavillon. [café] 27
 Père la Chaise (Père-Lachaise).
 Begraafplaats 22
 Place Caroussel 16, 24
 Place de la Bastille 15
 Place de la Concorde 13
 Place Vendôme 25, 28
 Place-Royale 19
 Pont d'Austerlitz 15
 Pont Neuf 16, 30
 Porte St Denis 21
 Quartier Latin 25
 Riche feu. Restaurant 27
 Richelieustraat 24
 Rue St Honoré 18
 Saint Paul. Kerk 30
 Sainte-Chapelle 17
 Saint-Etienne-du-Mont-kerkhof
 18
 Saint-Eustache kerk St Eustache
 25

vervolg Parijs

Saint-Louis. Kapel 13
 Saint-Roch (St Roch). Kerk 18
 Salpetrière (Salpêtrière) 19
 St Germain l'Auxerrois. Kerk
 19
 St Jacques de la Boucherie.
 Toren 25
 St Sulpise. Kerk 14
 Stadshuis 16
 Théâtre de funambule 30
 Theatre du Palais Royal 18
 Théâtre français 26
 Theatre Porte St Martin 15
 Tivoli. Tuin 24
 Tuilerieën (Tuilerien) Paleis en
 tuin 13, 22, 23, 26, 29, 30, 31
 Val de Grâce. Kerk 23
 Varietés, Variete's. Theatre de
 19, 32
 Very. Restaurant 13
 visch markt 25
 Vondelingenhuis Les enfants
 trouve's 23
 zuil ter eere der July revolutie
 15
 Péner, Casimir Pierre. Minister 22
 Peucker, P.M. 7
 Phèdre, Caius Julius. Fabeldichter
 26
 Phèdre. Toneelstuk 26
 philèbre (Philbre). Dialoog 25
 Philips II. Koning van Spanje en heer
 der Nederlanden 11
 Philips VII. Graaf van Parijs 14
 Plato 25
 Potter, Louis de 34
 Pruisen 25
 Puits Artesie 20, 25
 Quatrebras 10
 Racine, Jean. Dichter en
 toneelschrijver 18, 26
 Racine, Louis. Dichter 18
 Raertoge, [heer] Ch. 35
 Rijn (Rhy). Rivier 9
 Robert le Diable. Opera 23
 Robespierre, Maximilien de.
 Jacobijnen leider 20
 Rome 11, 20
 Rotterdam 9, 30, 34, 35
 de boompjes 35
 de Beurs 35
 Fyenoord 35
 Klein Schippers huis. Logement
 9
 Schippers-veêrhuis. Logement
 35
 Rousseau, Jean Jacques. Schrijver en
 filosoof 15, 21
 Rusland 25

Saint-Cloud. Huis van maitresse 28
 Saint-Cloud. Kasteel 28
 Saint-Germain-en-Laye. Kasteel 26
 Saksen-Coburg-Gotha-Koháry.
 Hertogin van Nemours, Victoria
 van 13, 26, 31
 Schelde. Rivier 9
 Schiedam 34
 Scribe, Eugène. Librettist 32
 Seine. Rivier 13, 14, 15, 17, 23, 24,
 26, 28, 29, 31, 32
 Seraing 9, 12
 Sèvres (Sevres) 16, 27, 28
 museum 28
 porseleinfabriek 28
 Sicilië 26, 31
 Socrates 25
 Soestdijk (Soestdyk). Paleis 11
 Soult, Nicolas. Maarschalk 27
 Spanje 11, 21, 26, 27, 31
 Speyk, Jan Carel Josephus van.
 Officier 9
 spiegelfabriek 23, 32
 St Bernard. Berg 27
 St Cloud 28
 Paleis 16, 28, 29
 Tête Noire. Restaurant 29
 St Denis 21
 Kathedraal 21
 St Germain 26, 30, 32
 Kerk 26
 Slot 26
 St Germain en Laye 26
 Engelse kerk van de
 Benedictijnen 26
 St Honoré. koninklijke stallen 27
 St Michiel. Standbeeld 11
 Stronck, Van der. Ambassadeur 18
 Sw. [Swellengrebel], Annette van
 26
 Tartuffe. Comedie 26
 Tiendaagse veldtocht 9
 Torlemont 9
 Trazegnies (Trazignies), Georges
 Philippe Marie Joseph markies
 van 11
 Trianons, beide 16
 kleine Trianon 16
 Trib[unaal] de Commerce 19
 Twello 35
 Utrecht 7, 14, 34, 35
 Academie Bibliotheek 14
 Valenciennes (Valencien) 12
 citadel 12
 vesting 12
 Vaticaan 11
 Vauban, Sébastien le Prestre de.
 Vestingontwerper 12
 Versailles. Dorp 16, 32

Versailles. Paleis, museum, park 16,
 17, 24, 26, 27, 29, 33
 Vert-Vert. Opera-comique 13
 Verveer, Jan. Commandant 9
 Villars, Claude Louis Hector hertog
 van. Marechal 12
 Vincennes. Kasteel 22
 Voltaire. François Marie Arouet.
 Schrijver 15
 Vornede, heer 34
 Wappers, Gustav. Schilder 10
 Waterloo 10, 12
 Hannoveriaanse pyramide.
 Monument 10
 Leeuwenheuvel (den grooten
 Leeuw). Monument 10
 Monument van de Engelse
 militair Gordon 10
 Willem prins van Oranje 11, 34
 Willem I (ZM). Koning der
 Nederlanden 11
 Willem II. Koning der Nederlanden
 11
 Willem V prins van Oranje.
 Stadhouder 18
 Winter, Jan Willem de. Vice-
 admiraal 15
 Wyck, Van. Luitenant 34
 Wyk 35
 yzeren spoorweg 10
 Zeist 7
 Zwolle 7

Eerder is in deze serie verschenen:

1	DIERBARE LAURA Brieven van Rudolf Sandberg 1823 – 1830	14.-
2	HOOGH WEL GEBOREN HEER EN NEEF Brieven van de patriot Adolf Warner van Pallandt tot Zuthem 1782 – 1787	Digitale uitgave 5.-
3	NAAR PARIJS Een reisverslag van enige Zwolse heren naar de Franse hoofdstad in 1777	7. ⁵⁰
4	LIEVE NAATJE Brieven van Elsje Feith aan Naatje Siertsema, en andere familieleden	8. ⁵⁰
5	EENE REYSE NA VLAANDEREN EN BRABAND Een reisverslag van Lambertus Nilant uit 1768	8. ⁵⁰
6	AEN ALLE VRINDEN MET RESPECT Correspondentie van familie Nilant 1698 - 1762	9.-
7	VAN FOLIO TOT DUODECIMO Negen particuliere Zwolse bibliotheken	10.-
8	VERLOREN HUISELIJK GELUK Gedichten en overpeinzingen 1795 - 1817	7. ⁵⁰
9	BANKROET De ondergang van Johan Willem Simon baron van Haersolte 1810	17. ⁵⁰
10	GELIEVE HET DAER HEEN TE DIRIGEREN... De brieven van Willem V aan Arend Sloet tot Tweenijenhuisen 1771 - 1785	9.-
11	ALLER TREFFENDST EN STOUT De huwelijksreis van J.C. baron van Haersolte naar Duitsland, Zwitserland en Italië in 1837	6.-
12	BROEDER IN APOLLO Brieven en alba amicorum van Zwolse dichters 1800 - 1840	12.-
13	EEN GROTE TOUR Hendrick Jordens in Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Duitsland 1684 - 1685	10.-
14	LEVENSBERICHT De autobiografie van J.F. Serrurier 1771 - 1844	11.-
15	EEN HELE COURANT De correspondentie van de familie Bangeman 1804 - 1881	11.-
16	REISEBOEK Vijftien reisverslagen van de jonge graaf van Rechteren Limpurg 1804 - 1813	Digitale uitgave 5.-
17	DE GEWIGTIGSTE GEBEURTENISSEN Het studentendagboek van Adolph F.L. graaf van Rechteren Limpurg 1814-1817	12.-
18	OVER GROTE KEIEN NAAR PARIJS De huwelijksreis van graaf van Rechteren Limpurg 1824	7.-
19	LIEVE PAPA! Brieven van W.B. Blijdenstein, bankier te Londen aan B.W. Blijdenstein, bankier te Amsterdam 1895-1907	Digitale uitgave 5.-
20	AANGENAME RENCONTRES Drie reisherinneringen aan de Rijn 1821, 1840 en 1865	8.-
21	PERROKIETEN EN PAPAGAYEN, PAPAÏJERS EN PISANGS Een reis om de wereld 1824 - 1826	7.-
22	SCHOUWSPLEN Een reis naar de Middellandse Zee 1834	8.-
23	HET ANKER WORDT GELIGT Brieven vanuit de hele wereld van J.C. baron van Haersolte 1824 - 1834	Digitale uitgave 5.-
24	HERINNERINGEN AAN DUITSLAND Harzgebergte 1856, Taunusgebergte 1872, Baden-Baden 1902	9.-
25	EN ROUTE Drie reisjournalen van Rudolphina gravin van Rechteren 1827, 1836 en 1838	9. ⁵⁰
26	EER EN LUISTER Het proces om de havezate Haerst 1786 - 1803	9. ⁵⁰
27	TAL VAN BERGEN EN BOSSCHEN Een reis naar Saksen, Bohemen en het Thüringerwoud 1876	8.-
28	GEFNUIKTE AMBITIES Geen geld en eer voor onwettigen 1834-1900	10.-
29	EEN WAARLYK PRACHTIG LANDSCHAP Een reis door Graubünden en Glarus 1875	8.-
30	AFGEZEIJLD Een commissie naar Staats-Vlaanderen 1783	7.-
31	ONBESCHRYFELYK GROOTSCH Een wandeling door Zwitserland 1869	Digitale uitgave 5.-
32	WILDROMANTISCH Een tocht door Beieren, Tirol en Oostenrijk 1878	Digitale uitgave 5.-
33	EEN ALLERDROEVIGST TREURTONEEL Een mislukte reis naar Noord-Amerika 1783	7.-
34	EEN ONAFHANGELIJK WIJS EN ALMAGTIG WESEN De geloofsbelijdenis van Margaretha Isabella van Ittersum tot Relae 1801	Digitale uitgave 5.-

35	TOT LOSSER GEKOMEN Het notitieboek van Aleida Leurink 1698-1754	Digitale uitgave	5.-
36	'T IS EENE TOOVERWERELD Een bezoek aan de wereldtentoonstelling te Wenen en een tocht in Salzkammergut door Mattheus van Delden 1873		8.-
37	EEN AANBLIK EENIG IN ZYN SOORT Mattheus van Delden in Tirol en in het noorden van Italië 1868		10.-
38	s'LANDS WIJZE, s'LANDS EER Beschrijving van Londen, Wight en Noord-Wales door Mattheus van Delden 1879		9.-
39	REIJSJES NA MUNSTERLAND Floris Willem Sloet tot Warmelo, 1776; Hendricus Octavius Feith, 1814 en 1817; Adrien Jean Elisa van Bevervoorden, 1834		9. ⁵⁰
40	ONGEMEENE LIEFDE EN GENEAGENTHEYT Hendrik Berents' journaal van zijn reis naar de Doopsgezinde Broeders in Pruisen, 1719	Digitale uitgave	5.-
41	THEE DRINKEN Het dagboek van Steven van Delden en Aleida Catharina Houck, 1812-1824	Digitale uitgave	5.-
42	REIZEN VOOR GENOEGEN Een reisje van Aleida van Delden door België en langs de Rijn, 1856, en van Mattheus van Delden door België, 1863	Digitale uitgave	5.-
43	DEN TOESTAND DER BOSSCHEN Een studiereis van J.H.G. Jordens door Duitsland ten behoeve van de bosbouw in Oost-Indië. 1854-1855	Digitale uitgave	5.-
44	VERDER! IMMER VERDER! Een bezoek van Mattheus van Delden aan het kleine eiland Helgoland. 1877	Digitale uitgave	5.-
45	GEGROET Gedichten van Hermannus Gerhardus Gregorius Overbeek. 1880	Digitale uitgave	5.-
46	DICHT-LUIJM Een verzameling van mengedichten door Willem de Lille. 1774-1781	Digitale uitgave	5.-
47	DE NIEUWE WERELD Een vakantiereis van Willem van Haersolte naar Noord-Amerika. 1904	Digitale uitgave	5.-
48	MIJN' LIER De gedichten van Hendrik Gerhard Kronenberg. 1797-1819	Digitale uitgave	5.-
49	GETROUWE AANKLEVERS VAN 'T HOOGVORSTELYK HUIS Brieven van A. Rotterdam, perdikant te Zuilen en Steenwijk aan J. Royer, hofpredikant van stadhouder Willem V. 1752-1780	Digitale uitgave	5.-
50	EEN SIERAAD VAN ZYN GESLACHT Levensbeschrijvingen van en over Frederik Alexander Sippo Arnold baron van Ittersum. 1869	Digitale uitgave	5.-
51	VEIL VOOR HET VADERLAND Brieven van zes zonen aan hun moeder de douairière Van Ittersum-van der Merwede. 1830-1834	Digitale uitgave	5.-
52	SOUVENIR Het album amicorum van Flore Sloet tot Warmelo. 1804-1819	Digitale uitgave	5.-
53	HET FEU SACRÉ VOOR REIZEN Brieven van John Blijdenstein uit Oost-Indië. 1897-1900	Digitale uitgave	5.-
54	HERINNERING AAN DIE GELUKKIGE DAGEN Twee reizen langs de Rijn door Johannes Gerardus Julianus baron van Ittersum in 1835 en 1842	Digitale uitgave	5.-
55	JOURNAAL VAN EENE DUITSCHE REIS Verslag van een reis langs de Rijn van de familie Mollerus en J.G.J. baron van Ittersum door juffrouw Braber. 1838	Digitale uitgave	5.-
56	GEZELLIGJES MET HUN TWEETJES ALLEEN De huwelijksreis van Daniël Jacob Rudolph en Catharina Wijnanda van Hasselt naar het Rijnland. 1891	Digitale uitgave	5.-
57	O SCHOONE TYD ! Derk Wicherlink beklimt en illustreert de bergen in Zwitserland, Frankrijk en Italië. 1882 - 1884	Digitale uitgave	5.-

58	HEERLYKE HERINNERINGEN
Een journaal van Johannes Gerardus Julianus van Ittersum
van een reis naar Zwitserland en Noord-Italië. 1845	Digitale uitgave	5.-
59	TOURNÉE
Reisimpressies van Duitsland, Zwitserland en Italië
door Adolph Carel Bentinck in 1785 en 1787	Digitale uitgave	5.-
60	DE LANGGEWENSCHTE DAG
De huwelijksreis van Paulus Adriaan Lodewijk Arend van Ittersum
en Arnoldine Emilie de Watteville
naar Duitsland, Zwitserland en Frankrijk. 1859	Digitale uitgave	5.-
61	MYN UITSTAPJE VAN JUIST 5 WEKEN
Johannes Gerardus Julianus baron van Ittersum
van Rotterdam naar Parijs. 1841	Digitale uitgave	5.-

O V E R I J S S E L S E H A N D S C H R I F T E N

Te bestellen bij Streng, Woesterweg 5, 8162 RW EPE
T 0578 614388 **M** jcstreng@planet.nl **W** strenghansenpublicaties.nl